

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gregor Konda

Vojaške operacije obveščevalnih služb – primerjava med ZDA in Rusko federacijo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gregor Konda

Mentor: docent dr. Uroš Svete

Vojaške operacije obveščevalnih služb – primerjava med ZDA in Rusko federacijo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Vojaške operacije obveščevalnih služb – primerjava med ZDA in RF

Diplomska naloga primerja politična in obveščevalna sistema ZDA ter RF s ciljem analize vojaških operacij, ki postajajo čedalje bolj uporabljena metoda za uresničevanje nacionalno-varnostnih interesov, še posebej v obdobju, ko je ena glavnih groženj mednarodni terorizem. Res pa je, da imajo vojaške operacije v ZDA in RF svoje korenine že v obdobju hladne vojne, ko sta bili državi stalni tekmeci in si je njun razvoj obveščevalnih zmogljivosti močno konkuriral. Obe sta razvili svoje instrumente za prikrito delovanje v tujini v obliki posebnih vojaških enot zunanjih obveščevalnih služb – CIA in SVR. Delovanje obveščevalnih služb je namreč tudi glede na teorijo lahko pasivno, in sicer v obliki zbiranja podatkov, ali aktivno, kot so vojaške operacije, ki se jih velikokrat lahko označi za nelegalne in nelegitimne. Na takšen način se preko obveščevalne dejavnosti ne samo pridobivajo ključne informacije za oblikovanje domače državne politike, ampak se oblikujejo nove razmere v tujih državah, na podlagi katerih domače politike ni treba spreminjati. Seveda pa vojaške operacije obveščevalnih služb odpirajo celo vrsto pravnih, moralnih pa tudi sistemskih vprašanj.

Ključne besede: obveščevalna dejavnost, vojaške operacije, CIA, SVR, terorizem.

Military operations of intelligence service – a comparison between the U.S. and the Russian Federation

The thesis compares political and intelligence systems of the U.S. and Russian Federation with the aim to analyze military operations, that are becoming an even more used method to achieve national-security interests, especially at a time when terrorism is becoming one of the major international threats. U.S. and Russian Federation military operations have its roots in the Cold War era, when both countries were competing each other and development of intelligence capabilities was also highly competitive. Both have developed their own tools for undercover operations abroad in the form of special military units under the command of external intelligence services – the CIA and SVR. According to theory intelligence operations can be passive in the form of data collection or they can be active in a way of covert military operations which can often be described as illegal and illegitimate. Through intelligence operations abroad U.S. and Russian Federation are not only gaining key information for the creation of domestic government policies but are also forming new situations in foreign countries on the basis of which domestic policies do not have to be changed. However intelligence military operations open a whole new range of legal, moral and systemic issues.

Keywords: intelligence, military, CIA, SVR, terrorism.

Kazalo

1 Uvod	5
2 Metodološko-hipotetični okvir analize	6
2.1 Opredelitev predmeta in ciljev	6
2.2 Hipotezi	7
2.3 Uporabljene metode.....	7
3 Predstavitev temeljnih pojmov	8
3.1 Obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost	8
3.2 Obveščevalni sistem	13
3.3 Vojaške operacije	14
4 Primerjalna analiza ZDA in RF	20
4.1 Primerjalna analiza politično-družbenega sistema	20
4.2 Primerjalna analiza obveščevalnega sistema.....	22
4.2.1 Struktura	26
4.2.2 Naloge.....	27
4.2.3 Posebne enote	28
4.2.4 Delovanje CIA in SVR.....	30
4.3 Primerjalna analiza nadzora nad delom zunanjih obveščevalnih služb.....	34
5 Vojaške operacije obveščevalnih služb in terorizem	38
6 Sklep in zaključek	42
7 Literatura	45

1 Uvod

V današnjem času varnost postaja čedalje pomembnejša vrednota in vse večji izziv za državne varnostne sisteme. Gre za novo obdobje, ki je zaznamovano z globalizacijo in informacijsko revolucijo, kar je posledično privedlo do vse več asimetričnih in transnacionalnih groženj sodobni varnosti. Spremembe v svetu so po Bučarju »zelo hitre in dinamične, so bolj globinske in vse zajemajoče, poleg tega tudi vedno težje doumljive, ker postaja svet vse bolj kompleksen« (Bučar 2007, 44). S hitrim družbenim napredkom je ključno, da se prilagodijo tudi strukture, ki zagotavljajo varnost posamezni državi ali državni skupnosti in njenim prebivalcem. Ena od dejavnosti držav za zagotavljanje varnosti, predvsem z vidika preventivnosti groženj in pravočasne obveščenosti, so obveščevalne službe. Tako se tudi obveščevalna dejavnost v sodobni družbi čedalje bolj razvija, posodablja in dobiva nove oblike pooblastil, ki velikokrat posegajo v človekove pravice.

Nenadzorovan napredek tehnologij, še posebej v smislu telekomunikacij in obdelave podatkov, je povzročil ogromne spremembe v načinu, kako se organizacije spopadajo s podatki. Ena od največjih sprememb je konec hladne vojne in relativna odprtost ruskega prostora ter širok spekter javno dostopnih podatkov, še posebej s pomočjo interneta. Globalizacija je sprožila večji pretok informacij skozi različne komunikacijske kanale in preko meja. Mediji so razširili svojo mrežo preko celega sveta in tako so velike medijske hiše prisotne skorajda povsod (npr. CNN) (Shulsky in Schmitt 2002, 141).

Kako določena obveščevalna služba deluje in na kakšen način je strukturirana, je seveda odvisno od več dejavnikov. Med njimi je logično vir ogrožanja, status posamezne države v mednarodni skupnosti, geostrateške implikacije, njen politični sistem, tradicija itd. V diplomskem delu se bom osredotočil na delovanje dveh državnih obveščevalnih sistemov in v njihovem okviru preučil predvsem vojaške operacije obveščevalnih služb ter njihovo legitimnost/legalnost. Zanima me, kako obveščevalne agencije uporabljajo vojaška sredstva za uresničitev ciljev in v kolikšni meri jih upravičujejo na račun skrbi za nacionalno varnost. V ospredju diplomske naloge bosta tako dva primera, ki sta se oblikovala med hladno vojno – Združene države Amerike (v nadaljevanju ZDA) in Ruska Federacija (v nadaljevanju RF). Omenjeni državi sta po mojem mnenju zaradi svoje zgodovine in boja za prevlado oz. vpliva na preostanek sveta morali razvijati obveščevalni sistem bolj ekstenzivno kot katera koli druga država. Kako sta ga razvili in v kolikšni meri uporabljata skrajni sili pri obveščevalnih operacijah, bo predmet tega dela.

V začetku bom opredelil pojme, kot so vojaška operacija, obveščevalna dejavnost, obveščevalna služba in med seboj primerjal temeljne značilnosti obeh političnih sistemov ter strukturo obveščevalno-varnostnega sistema ter nadzora. Opisal bom nekatere primere vojaških operacij obveščevalcev in kako so te vpete pri delovanju zunanje politike ZDA in RF; katere so organizacije pod njihovim okriljem, ki so zadolžene za takšne operacije, in v kolikšni meri se nad njimi izvaja nadzor države in širše mednarodne skupnosti. Zanimivo bo primerjati pristojnosti in pooblastila obveščevalnih služb med dvema omenjenima blokoma ter kako je organiziran nadzor nad izvajanjem operacij.

Strukturno je tako naloga razdeljena na štiri dele. V uvodnem delu opredelim predmet in cilje naloge, predstavim hipotezi ter metode, ki jih bom uporabil pri preučevanju obveščevalne dejavnosti in vojaških operacij. Drugi del je namenjen predstavitvi temeljnih pojmov, ključnih za razumevanje. Pojme ne bom samo na kratko predstavil, ampak bom poglobil njihovo opredelitev, saj menim, da je potrebno najprej razumevanje delovanja obveščevalnih služb, zato da lahko govorimo o specifikah vojaških operacij. Brez podrobnega opisa osnovnih stvari, je to skorajda nemogoče. V tretjem delu se posvetim primerjalni analizi politično-obveščevalnega sistema dveh držav, primerjam strukturo in delovanje Ameriške osrednje obveščevalne agencije (v nadaljevanju CIA) in Ruske zunanje obveščevalne službe (v nadaljevanju SVR), nadaljujem s primerjavo nadzora nad dejavnostmi in seveda naredim tudi primerjavo družbeno-politične ureditve, ki vpliva na zasnovo obveščevalnega sistema posamezne države. V zadnjem delu pišem o vojaških operacijah obveščevalcev v boju s terorizmom in razsežnosti, ki jih le-ta povzročil. Na koncu bom v sklepu potrdil ali ovrgel hipoteze in podal svoje mnenje glede vprašanja, ali so vojaške operacije obveščevalcev legitimna oziroma najprimernejša oblika za reševanje zunanjepolitičnih in s tem tudi obveščevalno-varnostnih problematik.

2 Metodološko-hipotetični okvir analize

2.1 Opredelitev predmeta in ciljev

Širši predmet preučevanja in nadaljnje primerjave sta obveščevalno-varnostna sistema dveh držav – ZDA in RF. V tem okviru se bom podrobneje lotil vojaških operacij, ki jih izvajajo obveščevalne službe na obeh straneh, in poskušal potegniti vzporednice z razvitostjo družbeno-političnega sistema in s tem nadzora nad obveščevalnimi službami ter pooblastili, ki jih ima posamezna obveščevalna služba pri izvajanju vojaških operacij.

Cilji:

- predstaviti temeljne pojme s področja obveščevalne dejavnosti in poglobiti njihovo razumevanje;
- med seboj primerjati obveščevalna sistema ZDA in Ruske federacije ter nadzor nad delovanjem obveščevalnih služb;
- predstaviti specifične vojaške operacije v izvedbi posamezne obveščevalne službe in prikazati njihovo implikacijo na področju reševanja problematike nacionalne varnosti;
- ugotoviti, ali dejansko obstaja upravičen razlog za vojaško ali kakšno drugo delovanje obveščevalnih služb zunaj matične države in s tem vmešavanje v notranje zadeve drugih držav;
- ugotoviti vzroke, s katerimi se upravičujejo tajne vojaške operacije, in jih analizirati v smislu legalnosti in legitimnosti;
- ugotoviti, ali so vojaške operacije primeren način za uresničevanje državnih ciljev in ali morebiti obstajajo boljša sredstva ali metode za uravnoteženo stanje v mednarodni skupnosti.

2.2 Hipotezi

V diplomski nalogi bom skušal potrditi sledeči hipotezi:

- obe državi izvajata vojaške operacije v okviru obveščevalnih služb, pri čemer so ZDA bolj aktivne in bolj prisotne v več državah po svetu;
- obe državi upravičujeta svojo obveščevalno prisotnost in vojaške operacije v drugih državah z zagotavljanjem nacionalne varnosti. Pri tem se oba obveščevalna sistema trudita, da čim bolj prikrijeta svoje delovanje in večinoma zanikata vpletenost v atentate, ugrabitve in prikrite vojaške dejavnosti.

2.3 Uporabljene metode

Pri pisanju diplomskega dela sem v samem začetku uporabil **metodo zbiranja pisnih virov**, pri čemer sem poskušal pridobiti čim več zanesljivih informacij o strukturi in delovanju obveščevalnih služb ter o splošnih teoretičnih pojmi in družbeno-politični ureditvi dveh omenjenih držav. Za preučevanje pridobljenih informacij sem uporabil **metodo analize primarnih in sekundarnih virov**. Ti so obsegali vire, kot so knjige, uradni dokumenti, poročila, znanstveni in informativni članki, internet. Z **deskriptivno metodo** sem opisal temeljne pojme in nato uporabil **primerjalno metodo** za primerjavo političnega in

obveščevalnega sistema, vključno z obveščevalnima službama, in njunega delovanja. Ne gre zanemariti tudi medsebojno povezane **analitične in sintetične metode**, s katerima sem analiziral posamezne vire oziroma podatke in jih nato povezal v smiselno celoto.

3 Predstavitev temeljnih pojmov

3.1 Obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost

Iz same besedne zveze gre deloma razbrati, da gre za dejavnost, ki se ukvarja s pridobivanjem informacij in obveščanjem oziroma deljenjem teh informacij z naročnikom. Šaponja (1999,9–10) obveščevalno dejavnost opredeli kot: »proces, ki zajema zbiranje in analitično obdelavo surovih podatkov in izdela celovit obveščevalni izdelek, ki ga uporabnik potrebuje pri oblikovanju in sprejemanju odločitev na državniškem, političnem, gospodarskem in varnostnem področju. Dodati pa je treba, da gre za organiziran proces znotraj specializiranih organizacij, ki so bodisi samostojne bodisi del večjih organizacij.«

Damir Črnčec v svoji knjigi *Obveščevalni sistemi v informacijski dobi* opredeli obveščevalno dejavnost v treh kategorijah. V prvi se dejavnost nanaša na sprejemanje ocen o podatkih ter adaptiranju na novo nastale okoliščine, druga kategorija dejavnosti zajema pridobivanje podatkov nacionalnega obveščevalnega sistema in kot tretjo kategorijo je moč razumeti zasebno obveščevalno dejavnost podjetij ali drugih organizacij (Črnčec 2009, 34). Zadnji kategoriji, to je zasebni obveščevalni dejavnosti, se bom v diplomskem delu izognil zaradi neenakovrednih pooblastil v primerjavi z nacionalnimi obveščevalnimi službami in lažje primerjave med sistemoma ZDA in RF. Vendar pa je treba omeniti, da se razmere hitro spreminjajo predvsem v industrializiranih državah, kjer multinacionalke in nacionalne korporacije skušajo pridobiti prednost na tržišču ter tako uporabljajo obveščevalno dejavnost na približno enakovrednem nivoju državnemu obveščevalnemu sistemu (Agrell 1987, 37–38; Črnčec 2009, 35).

Pri opisu obveščevalne dejavnosti se ni moč izogniti osnovnemu orisu poteka takšnega delovanja, ki je v večini literatur opredeljen skoraj enako oziroma z minimalnimi razlikami. Kot osnovna naloga obveščevalcev, to je pridobivanje bolj ali manj zaupnih podatkov, v postopku dela obstaja določeno zaporedje, ki ga literatura imenuje obveščevalni cikelus/krog. Ta je sestavljen iz *zahtev* (v vojni enciklopediji zahteve niso omenjene, Žabkar pa ta korak imenuje »ugotovitev potreb porabnikov«), *načrtovanja/usmerjanja* (vodenje procesa celotne obveščevalne dejavnosti z identifikacijo primarnih ciljev), *zbiranja podatkov* (uprabljajo

metode, kot so pogovori, opazovanja, raziskovanje s človeškimi viri, preiskave, pridobivanje podatkov od ostalih državnih struktur), *obdelave in izkoriščanja podatkov* (prevajanje in oblikovanje velikega obsega vseh pridobljenih podatkov v strnjeno in uporabnejšo različico), *proučevanja in izdelave obveščevalnih izdelkov* (korak vključuje integracijo vseh pridobljenih podatkov in njihovo ocenjevanje glede vrednosti, zanesljivosti in verodostojnosti – Žabkar imenuje ta korak »proučevanje in preverjanje točnosti in zanesljivosti zbranih podatkov«, kar da istočasno tudi vsebinsko obrazložitev samega procesa v tem delu), ter na koncu *posredovanja obveščevalnih izdelkov naročnikom* (odločevalne strukture v državi) (Žabkar 2004, 192; Črnčec 2009, 86–88; Gažević 1970–1976, 216; Dowding 2011, 344). Za pravilno odločanje pa so kljub dobrim oziroma zanesljivim obveščevalnim podatkom potrebno učenje razumevanja, komuniciranja in v največji meri modrost, da so podatki pravilno interpretirani ter implementirani v strateško odločanje (Črnčec 2009, 88).

V Enciklopediji Britannici je obveščevalna dejavnost opisana kot del državne politike in vojaških operacij. Pri obeh gre za dejavnost ocenjevanja informacij o moči, aktivnostih in verjetnih smereh poteka dogodkov druge države oziroma nasprotnika. V ta okvir je vključena tudi zbirka informacij, njihova analiza in distribucija ter prikrito vmešavanje obveščevalnih služb v politične in ekonomske zadeve drugih držav, ki je označeno kot »covert action« oziroma prikrita akcija (pojem bom predstavil v nadaljevanju). Tako je obveščevalna dejavnost pomembna komponenta nacionalne moči in temeljni člen pri sklepanju državniških odločitev glede nacionalne varnosti, obrambe in zunanje politike (Encyclopedia Britannica Online 2013a; Gažević 1970–1976, 216). Poznamo več vrst obveščevalne dejavnosti: *politična* (predvidevanje politične oblasti v drugih državah, predvsem z zbiranjem javno dostopnih podatkov), *vojaška* (izvajajo jo vojaški atašeji, ki imajo uradni diplomatski status, ampak je njihova primarna naloga predvsem obveščevalne narave – informacije o vojaški organizaciji, opreми, osebju; satelitskih sistemih za nadzorovanje proizvodnje orožja za množično uničevanje itd.), *ekonomska* (informacije o naravnih virih, finančah, trgovini, industrijskih kapacitetah, bruto domačem proizvodu), *tehnološka* (prizadevanja za pridobitev informacij o naprednih tehnoloških, elektronskih, nuklearnih, kemičnih, računalniških sistemih druge države), *biografska* (osebni podatki voditeljev posamezne države in njihovih diplomatov, saj z njimi prihajajo v stike v mednarodnih organizacijah), *pridobivanje podatkov o prebivalstvu, topografiji, klimatskih razmerah, ekoloških faktorjih* itd (Encyclopedia Britannica Online 2013a).

Podobno opredelitev da tudi Vojna enciklopedija, kjer poleg delitve obveščevalne dejavnosti na civilno in vojno oziroma na strateško in taktično, razloči obveščevalne službe drugih držav glede na njihov karakter. Tako imajo večje in agresivnejše države bolj ofenzivno usmerjene obveščevalne službe s primerno obveščevalno strukturo. Manjše in miroljubnejše države pa imajo pretežno defenzivno (obrambno) usmerjeno obveščevalno dejavnost, kjer je v delovanju prisotna ofenzivnost predvsem zaradi zagotavljanja lastne varnosti, ampak brez agresivnih ciljev. Ker je definicija še iz časov blokovske delitve, je omenjeno, da znotraj blokov prihaja do povezovanja med obveščevalnimi službami različnih držav in tako tvorbe nadsocijalne obveščevalne strukture, kjer se lažje izmenjujejo podatki, izkušnje, skupna in tako bolj učinkovita usposabljanja. Še vedno pa glavne smernice poteka dejavnosti usmerja velesila znotraj bloka – v tem primeru bivša Sovjetska zveza, ZDA in Velika Britanija (Gažević 1970–1976, 216).

Obveščevalno službo Vojna enciklopedija opiše kot »specifično državno organizacijo za pridobivanje, obdelavo in uporabo obveščevalnih podatkov o drugih državah in za druge dejavnosti subverzivne narave«. Služba je specializirana in strokovna, z večjim ali manjšim deležem samostojnosti v okviru državnega aparata. Njena organizacija je odvisna od notranje državno-pravne zakonodaje in v tem okviru uporablja tudi svoje edinstvene metode in sredstva za delo. Odvisna je torej od družbeno-političnega sistema države ter tudi od mednarodnega položaja države, njenih političnih ciljev, tradicije, socialnih okoliščin ter še marsičesa drugega (Gažević 1970–1976).

Tako kot obstaja več vrst obveščevalnih dejavnosti, obstaja tudi več vrst pridobivanja obveščevalnih podatkov, med katerimi ločimo predvsem človeški in tehnološki vidik (angleške kratice so HUMINT in TECHINT, kar pomeni human in technical intelligence). Tehnologija se vse bolj razvija in dobiva nove razsežnosti pri pridobivanju podatkov, vendar vseeno ne gre zanemariti človeškega dejavnika in pridobivanja podatkov s človeškimi viri na terenu. Čeprav tehnološko izvidovanje (satelitski, letalski posnetki) daje ogromno informacij, je še vedno treba dognati, kakšne so namere nasprotnika, politične aktivnosti in strateški koncepti, s katerimi upravlja svoja sredstva na terenu. Ta vidik obveščevalne dejavnosti je zaenkrat še vedno najpomembnejši, ker kljub temu, da s tehnologijo lahko pridobivamo ogromno podatkov, je teh še vedno neskončno veliko, in pri tem je za usmerjanje delovanja tehnoloških sredstev potreben napotek obveščevalca oziroma informanta, ki opozori na določeno situacijo. Enako bi lahko izpostavil problem pridobivanja »open source« podatkov oziroma javno dostopnih podatkov, ki so dobri za ustvarjanje ozadja delovanja, ne povedo pa

kaj dosti o namerah in strategiji. Razlika je pri delu diplomatov in vojaških atašejev, katerih delovanje se prepleta med iskanjem ter posredovanjem »open source« podatkov in obveščevalnem delu, kjer skušajo v stikih z drugimi diplomati ali državljani pridobiti čim več podatkov ali poglobiti odnose v smislu sodelovanja posameznika z obveščevalno službo diplomata (Shulsky in Schmitt 2002, 34–40).

Črnčec obveščevalno dejavnost deli tudi na tujo in notranjo. Pri tem gre za isto obliko definicije obveščevalne dejavnosti, kot je zapisana že prej, le s to razliko, da se notranja ukvarja z domačimi varnostnimi grožnjami (Črnčec 2009, 37). Notranja obveščevalna dejavnost je drugod opredeljena kot protiobveščevalna dejavnost, ki ščiti in vzdržuje tajnost državnih obveščevalnih dejavnosti z glavnim namenom preprečiti vohunom in drugim agentom vstop v zaupne podatke o vladi, oboroženih silah ali obveščevalnih službah. Prav tako jim onemogoča delovanje in se trudi za njihovo razkrinkanje. Naloge vključujejo tudi ukvarjanje s protiterorizmom, preprodajo narkotikov, iskanjem informacij o orodjih in sredstvih tujih obveščevalnih služb (Encyclopedia Britannica Online 2013a). Na kratko: »Protiobveščevalna dejavnost je obveščevalna dejavnost o nasprotnikovih obveščevalnih zmogljivostih, tarčah, tehnikah, sredstvih itd.« (Odom 2003, 15).

Ostro ločnico med obveščevalno in protiobveščevalno dejavnostjo potegne drugi slovenski avtor Anžič, ki pravi, da se »protiobveščevalne službe razlikujejo od obveščevalnih služb ne samo po uporabi metod in sredstev dela, temveč tudi po vlogi in funkciji, ki jo imajo v konkretnem varnostnem sistemu« (Anžič 1997, 44; Črnčec 2009, 37). V bistvu niti ne gre za tako različni dejavnosti, saj gre pri obeh za zbiranje podatkov in njihovo analizo. Razlika je v usmerjenosti delovanja. Obveščevalna dejavnost pridobiva podatke o tuji državi in njenem vodstvu ter institucijah, kot so npr. oborožene sile, protiobveščevalna pa podatke o obveščevalnih službah, ki delujejo znotraj države (Črnčec 2009, 37; Shulsky in Schmitt 2002, 110).

Obveščevalna in protiobveščevalna služba imata tako drugačne naloge in pristojnosti. Vsaka lahko vzpostavlja svoj sistem ali pa so vključene v skupen obveščevalno-varnostni sistem kot ga npr. pozna Slovenija (Črnčec 2009, 38). Takšen sistem služb je opredeljen kot »dejavnosti in organizacije, ki za potrebe države, posebej njenega političnega in vojaškega vodstva, z namenom uresničitve političnih ciljev in zunanjepolitičnih interesov države zbirajo in analizirajo podatke o možnostih, namenih in dejavnostih tujih sil in drugih obveščevalno in varnostno zanimivih subjektih ter varujejo pred njihovimi obveščevalnimi in drugimi

dejavnostmi, izvzemajoč odkrito oboroženo agresijo, ki lahko ogrozi nacionalno varnost« (Žunec in Domišljanović 2000, 11). Definicija je zanimava zaradi izvzemanja oborožene agresije, a pri tem je ta označena kot odkrita. Kljub možnosti obstoja takšnega skupnega obveščevalno-varnostnega sistema pa je zaradi vse bolj razvijajočega in kompleksnega okolja verjetno boljše imeti specializirane službe, med katerimi vsaka pokriva svoj spekter delovanja.

V sodobnem času je pri obveščevalni dejavnosti vse več posodobitev v obliki novih metod, sredstev in področij delovanja. Posodablja se zaradi vse večjega »družbeno-ekonomskega razvoja, spreminjanja mednarodnih odnosov in razmerja med velesilami, usklajenosti politično-ekonomskih ter drugih dogajanj, povečane učinkovitosti protiobveščevalne dejavnosti« (Gažević 1970–1976). Čeprav je definicija stara že dobra tri desetletja, je v njej nazorno predstavljena obveščevalna dejavnost in predvidena širitev na novo področja z novimi metodami, kot so vojaške operacije in delovanje z vse večjimi pooblastili. Transformacija obveščevalne dejavnosti po 2. svetovni vojni je povzročila, da je vse bolj prisotna psihološko-propagandna in subverzivna dejavnost. Obveščevalne službe se več ne zadovoljujejo s klasičnim vohunjenjem, ampak morajo zaradi širjenja izvorov in raznovrstnosti virov informacij svoje delovanje razširiti. Tu gre predvsem in bo šlo še naprej za vse večjo uporabo tehničnih sredstev. Razmere pa so se obrnile tako, da obveščevalne službe več niso zadovoljne samo s pridobivanjem podatkov, temveč z vojaškim oziroma subverzivnim delovanjem, kot ga opiše Vojna enciklopedija, dogajanje in stanje v odnosih med državami, ki so tarča aktivnosti, tudi spreminja. S tem ogroža notranjo varnost posamezne države ali pa s propagandno dejavnostjo ustvarja ideološki in idejni vpliv na prebivalstvo ter tako izpodriva družbeno-politično ureditev. Tarča pa niso samo države, ampak tudi druge organizacije (Gažević 1970–1976, 216).

Dejavnost zbiranja podatkov, njihove analize ter posredovanja informacij odločevalnim strukturam vsebuje oziroma se tako prepleta s protiobveščevalno dejavnostjo in tajnimi operacijami (Richelson 1995, 2; Črnčec 2009, 36). Države pogosto usmerijo delovanje svojih obveščevalnih služb v podporo diplomatskim iniciativam, katerih cilje ni moč uresničiti drugače kot s prikritimi operacijami. Veliko takšnih operacij je bilo tako na strani ZDA kot RF (Encyclopedia Britannica Online 2013a).

3.2 Obveščevalni sistem

Obveščevalni sistemi držav po svetu so večinoma povzeti po modelu obveščevalnega sistema ZDA, RF ali Velike Britanije. Kateri sistem je določena država prevzela, je bilo odvisno od tega, pod katerim vplivom je bila. Komunistične države so prevzemale sovjetski obveščevalni sistem, na zahodu pa je pod vplivom ZDA prevladal njen sistem. Strukturo obveščevalne dejavnosti so po britanskem modelu prevzele predvsem države s parlamentarno ureditvijo (Encyclopedia Britannica Online 2013a).

Sistem je lahko centraliziran, decentraliziran ali integriran. Centraliziran je sestavljen iz več enot, kjer ima vsaka svoje naloge in pristojnosti glede obveščevalne dejavnosti, zbrane podatke pa vrednoti in naprej posreduje centralna enota. Prednost je v večji trdnosti vodstva, slabost pa v kritičnosti ocenjevanja nekega problema. V decentraliziranemu sistemu gre za čisto drugačno zgodbo. Tukaj vsaka enota sistema deluje zase, zbira podatke, jih vrednoti in posreduje naprej. Sama načrtuje obveščevalne potrebe. Gre za obliko sistema, ki se odlično vklopi v različne resorje, saj v vsakem deluje druga, za posamezen resor specializirana obveščevalna služba. Službe tako oblikujejo vsaka svojo oceno in zaradi tega lahko pride do nejasnosti celotne slike oziroma več rešitev za isti problem. Slabosti se lahko najdejo še v morebitni tekmovalnosti med službami, podvajanju dela, kar pomeni večjo negospodarnost in neracionalnost, ter neusklajenosti in pomanjkanju usmeritve. Po drugi strani pa je ogromna prednost v kritičnem ocenjevanju in odločanju, saj ima končni odločevalec na voljo več podatkov in možnosti. Pri integriranem sistemu gre za neko vmesno različico. Temelji na usklajevanju in sodelovanju med različnimi službami znotraj obveščevalnega sistema oziroma njegovih podsistemov (Črnčec 2009, 39; Hadžović 1988, 34–38). »Takšen sistem naj bi zagotavljal določanje in izvajanje enotne obveščevalne politike, ki obsega načela, okvire, oblike in metode obveščevalnega delovanja v skladu s politično ureditvijo države, njeno zunanjo politiko ter pogoji za obveščevalno dejavnost v državah, ki jo obveščevalno zanimajo« (Črnčec 2009, 39). Integriran sistem naj bi bil tako najučinkovitejši.

Zanimivo bo videti, kakšna obveščevalna sistema imata ZDA in RF in v kolikšni meri sta si podobna pri izvajanju in deljenju pooblastil vojaških operacij obveščevalnih služb. Vsak obveščevalni sistem ima tudi vodstveno strukturo, ki je odvisna od oblike političnega sistema. Vodstvo je zadolženo za nadzor, usmerjanje ter usklajevanje in na njenem vrhu je večinoma predsednik države ali vlada (Črnčec 2009, 40).

Velikokrat se za obveščevalni sistem uporablja izraz obveščevalna skupnost, vendar je med njima razlika, saj s pojmom skupnost mislimo skupnost obveščevalno-varnostnih služb, sam obveščevalni sistem pa je ožja definicija v smislu obveščevalne strukture in služb, ki se primarno ukvarjajo z zbiranjem, ocenjevanjem, posredovanjem oblikovanih obveščevalnih podatkov in drugimi zahtevami, ki jim jih naloži oblast (npr. vojaške operacije na tujem). Razlikam med obveščevalno, protiobveščevalno in varnostno službo se bom posvetil v naslednjem poglavju (Črnčec 2009, 39–40).

3.3 Vojaške operacije

V angleščini beseda »intelligence«, ki opisuje obveščevalno dejavnost, hkrati pomeni tudi ime organizacije, ki dejavnosti izvaja. Torej, če povzamemo zgoraj našete definicije, je obveščevalna dejavnost sestavljena iz treh komponent: pridobivanja informacij, specifičnih aktivnosti in organizacij za izvajanje teh nalog (Shulsky in Schmitt 2002, 3). V tem poglavju bom pojasnil, kaj so to vojaške operacije, ki jih lahko uvrstimo med obveščevalne dejavnosti.

Z vojaškega stališča je smisel operacije bitka, spopad žive sile oziroma nasprotnikov (Gažević 1970–1976, 389). Čeprav bi lahko to definicijo prenesli tudi v okvire obveščevalne dejavnosti, imajo te določene specifikke. Namreč zaradi načela delovanja v tajnosti, se operacije izvajajo prikrito. Izvajajo jih tako ZDA in RF v sklopu »covert operations/actions« (prikrite operacije) (Shulsky in Schmitt 2002, 96).

V angleški strokovni literaturi so poimenovane »covert action« ali »covert operation«, kjer »covert« pomeni prikrito. Mednarodno koncept »covert operations« lahko primerjamo, čeprav gre za izraz iz Obveščevalnega leksikona ZDA »Covert action«. Enciklopedija o moči definira to kot proces izrabljanja prikritih in zanikajočih metod v sledenju političnih ciljev. Razdelimo jih lahko na prikrite posebne politične akcije in paravojaške posebne operacije (Dowding 2011, 343–344). Operacije ali akcije takšne vrste vsebujejo aktivnosti, kot je zagotavljanje podpore prijateljskim vladam ali povzročanje njihovega padca. (Shulsky in Schmitt 2002, 96).

Zakon v ZDA iz leta 1991 (PL 102-88) definira prikrite oziroma »covert« operacije kot aktivnost za vplivanje na politične, ekonomske in vojaške razmere, kjer vloga ZDA ni očitna ali javno priznana. To izključuje mednarodno zavedanje in poročanje v medijih (Shulsky in Schmitt 2002, 213; Svete 2012, 55).

V literaturi o operacijah obveščevalnih služb je npr. pri Rusih zaslediti izraz »мокрое дело – *mokroye delo*« (mokro delo), ki označuje delovanje obveščevalne službe predvsem z vidika izvajanja prikritih atentatov. Čeprav lahko vojaške operacije obveščevalnih služb potekajo z namenom nevtralizacije ali atentata vodilnih v neki državi ali gibanju, ne moremo vsak atentat obveščevalne službe označiti za vojaško operacijo. Iz opisa bitke kot spopada žive sile je to nemogoče, saj so atentati ofenzivna dejanja, ki na drugi strani ne povzročajo defenzivnosti nasprotnika. Gre za izvedbo nekega dejanja, ki je lahko uspešno ali neuspešno, ter se nanj bolj gleda skozi oči več ali manj nelegalnega in nelegitimnega uboja. Druga stvar pa je sam izraz »vojaška«, ki zahteva, da operacija poteka z uniformiranimi pripadniki in vojaško taktiko. Nošnja emblemov v okviru vojaških operacij obveščevalnih služb ni zaželeno, saj je za izvedbo predvideno tajno delovanje z možnostjo zanikanja vpletenosti vlade v prihodnosti.

Treba je opredeliti še dva pojma, ki predstavljata v določeni meri vojaško aktivnost obveščevalcev ter sta mogoče malo manj prepoznavna kot izraza, s katerimi se označuje tip operacije. Gre za t. i. »clandestine operation« in »black operation«, kar bi v slovenščino prevedli kot prikrilo, tajno, skrivno in na koncu črno, kar temu daje tudi zelo negativno konotacijo. Pri vseh treh gre za obveščevalno-vojaške operacije, za katere je značilno, da se izvajajo prikrilo brez vednosti širše javnosti.

V vojaškem slovarju obrambnega ministrstva ZDA je pojem »clandestine operation« definiran kot operacija, ki je sponzorirana ali izvajana s strani vladnih uradov ali agencij na način, da se zagotovi skrivnostnost ali prikritost izvedbe. Od »covert operation« se razlikuje po tem, da je poudarek na prikritosti operacije oziroma zakritosti pred očmi javnosti same in ne toliko na tajnosti sponzorja ali naročnika operacije. Določena operacija je lahko označena s »covert« in »clandestine«. Če se izrazimo jedrnato, »clandestine« pomeni operacijo, ki je skrita, »covert« pa pomeni operacijo, ki jo lahko vlada zanika in ni neposredne povezave med izvajalci operacije ter vladajočo elito. Velikokrat so s pojmom »clandestine« povezana skrita tehnična sredstva za pridobivanje podatkov (Smith 2003).

»Black operation« (črna operacija) je vrsta operacije, ki je lahko pod okriljem vlade, vladne agencije ali vojaške organizacije. Ima značilnosti »covert« in »clandestine« operacije, vendar so skoraj vedno prisotni elementi zavajanja, s katerimi se prikrije resnični organizator in se poskuša krivdo prevaliti na nekoga drugega. Sama beseda »black« oziroma črna je negativna prisposoba za napačno ali nezakonito prikrivanje identitete ali vsebine. Operacije, ki se izvajajo z namenom zavajanja javnosti o resničnem akterju operacije oziroma prevračanjem

krivde na nekoga drugega, imenujejo tudi »false/black flag operations«. Izraz izhaja iz časov mornarskih bitk, ko je bilo običajno menjavati zastavo, zato da se pred napadom zakrije resnična identiteta napadalca in s tem povzroči presenečenje (Wikipedia 2013b). Takšne operacije so bili npr. bombni napadi nad stanovanjskimi zgradbami v RF leta 1999, kjer naj bi ruska obveščevalna služba prevalila krivdo na čečenske upornike, zato da bi upravičila poostretev varnostnih razmer (Satter 2007). Za podobno zadevo v ZDA naj bi šlo pri znanem terorističnem napadu na dvojčka WTC leta 2001 in nazadnje na maratonu v Bostonu aprila 2013, kjer sta odjeknili dve eksploziji, ki sta ubili 3 ljudi ter ranili 264 ljudi. Čeprav vladni predstavniki nobene pd držav tega verjetno nikoli ne bodo javno priznali, se v svetu pojavlja vse več zagovornikov t. i. »teorij zarote«, ki poudarjajo, da hoče država povečati svoje pristojnosti na račun vzbujanja strahu pri državljanih (Wikipedia 2013c; Bump 2013; Dzenitis 2013).

Podobno kot »black operation« v ZDA poimenujejo tudi proračun za obveščevalno dejavnost z »black budget« oziroma t. i. črni fond, katerega vsebina je omejena na peščico ljudi zaradi že omenjenega principa skrivnostnega delovanja obveščevalnih služb in seveda varovanja nacionalne varnosti (Smith 2003, Bloomberg Buisnessweek Magazine 2006).

V tem kontekstu je na hitro treba omeniti tudi pojem »black bag operations«, kjer gre za raznorazne nelegalne dejavnosti, ki lahko vsebujejo akcije, kot so vlomi, podkupnine, ugrabitve ali umori. Izraz prihaja iz črne usnjene torbe, v kateri so bili ponavadi shranjeni pripomočki za vdiranje. Izvajanje t. i. črnotorbnih operacij poteka v popolni tajnosti in mnogi jih, predvsem v okviru ZDA oziroma CIE, vrednotijo kot največje prispevke obveščevalne dejavnosti (kraja kod, tehnoloških načrtov itd.) (Smith 2003; Aid 2012).

Kot že povedano, se dejavnosti obveščevalne službe razdelijo v štiri osnovne dele: zbiranje podatkov, analiza, prikrite operacije in protiobveščevalna dejavnost. Prikrite operacije – »covert action« se razlikujejo od drugih obveščevalnih dejavnosti po elementu poseganja v trenutne politične situacije in njihovo spreminjanje, druge pa so osredotočene na zbiranje, obdelavo ali zaščito obveščevalnih podatkov. »Obseg prikritih operacij ima lahko razpon od prepričevanja, propagande pa vse do paravojaških akcij; opisane so kot aktivnosti na pol poti med diplomacijo in vojno« (Shulsky in Schmitt 2002, 8).

»Covert action« je tudi prikrito posredovanje obveščevalnih podatkov neki drugi državi, kjer prostovoljno medsebojno izmenjavo obveščevalnih podatkov istočasno ne moremo šteti za prikrito (»covert«) dejavnost, saj ne gre za delovanje s ciljem prikritega vplivanja na početje

drugega akterja mednarodnih odnosov, ampak za medsebojno pomoč, ki je skrita pred javnostjo (Shulsky in Schmitt 2002, 79). Spekter prikritega delovanja bom zato v nadaljevanju na hitro predstavil, saj daje večji vpogled v delovanje obveščevalnih služb in možnost umeščanja vojaških operacij v okvir omenjenih prikritih nalog s to izjemo, da so vojaške operacije največkrat označene še s predpono »black« oziroma »črno«.

Torej, pridobivanje oziroma deljenje informacij ima dva značaja, prostovoljnega in neprostovoljnega. Sodelovanje lahko poteka tudi z neprijateljskima vladama. V tem primeru ena deli informacije, zato da bi druga država v prihodnosti storila neko dejanje, ki bi bila v interesu obeh in s tem ne bi škodovala tisti, ki njej zaupa obveščevalne podatke. Spet druge vrste dejavnost pa je spreminjanje vladne politike oziroma tudi vlade same. En način je z delovanjem agentov (»agent of influence«), ki prikrito zastopajo drugo državo in posredno prepričujejo kolege k spreminjanju pogledov in odločitev glede zadev, ki so agentu oziroma tuji državi v interesu. Sovjetska zveza je zelo uspešno uporabljala ta princip, saj so njeni agenti dosegli visoka mesta v političnem vrhu ZDA in drugih držav (Shulsky in Schmitt 2002, 79–80).

Ena od oblik prikritih operacij je tudi širjenje dezinformacij, ki vplivajo na politične odločitve. Dejanje, ki bi ga lahko dejansko opisali kot prikrita operacija, je tvorjenje lažnih dokumentov prve države o tretji državi, ki se jih posreduje drugi državi. V primeru, da druga država ne preveri izvora dokumenta, lahko ta na njegovi podlagi spremeni zunanjo politiko, ne da bi lahko tretja država podala pojasnila ali obrazložila, da je šlo za prevaro (Shulsky in Schmitt 2002, 82–83). V enaki meri kot na odločitve in dejanja vlade vplivajo agenti lahko ti povzročijo podobne posledice za splošno populacijo. Pri tej dejavnosti je najboljši položaj agenta v medijih, kjer lahko širi informacije širši množici ali onemogoči, da določene novice pridejo v javnost (Shulsky in Schmitt 2002, 83–84).

Propaganda, kot se imenuje »nameren in sistematičen poskus oblikovati zaznave, preusmerjati spoznanja in usmerjati vedenje za dosego odgovora, ki podpira namen propagandista« (Malešič 1997, 36), ima največji učinek, če ni prepoznana in ostane prikrita v obliki neodvisnega medija oziroma medija, za katerega ni splošno razvidno, da je pod oblastjo določene skupine ali v našem primeru druge države in njene obveščevalne službe. Takšna propaganda ima oznako »črna« in poleg danega razloga za anonimnost naročnika je razlog za prikrita delovanje tudi ta, da se naročnik noče neposredno povezati s trenutno situacijo (propaganda bi bila s prepoznavo izničena in v primeru plačevanja političnih kampanj v

neskladju z zakoni države, kjer se izvaja) (Shulsky in Schmitt 2002, 91). Obstaja tudi t. i. »siva propaganda«, kjer je za določen medij znano, da je pod oblastjo določenega akterja, ampak ni neposredne povezave med izvajanjem propagande ter naročnikom (npr. ameriški radii v Evropi med 2. svetovno vojno v lasti ZDA z javno namero pomoči pri obveščanju okupiranih dežel) (Shulsky in Schmitt 2002, 84–85). Pod propagando, ki je izvajana prikrito, bi lahko šteli tudi sponzorirane knjige in skupine, ki zagovarjajo določene teze, naročene s strani obveščevalne službe (Shulsky in Schmitt 2002, 85–86). Pod prikrite operacije pa uvrščamo tudi zagotavljanje logistične podpore z orožjem in različnimi materiali (denar, komunikacijska sredstva itd.). Čeprav bi se podpora lahko zagotavljala odkrito, bi to lahko povzročilo politične napade zaradi vmešavanja države v notranje zadeve (Shulsky in Schmitt 2002, 86).

Metod za prikrito delovanje je veliko. Največkrat pa si pod prikritimi operacijami predstavljamo metode, ki podpirajo nasilje ali ga izvajajo. Neka zunanja država se tako lahko vmeša v notranje zadeve s samostojno vojaško akcijo (npr. organiziran atentat višjih vladnih uslužbencev, ključnih političnih osebnosti, teroristov; sabotáže; napadi z brezpilotnimi letalniki itd.), akcijo v izvedbi neke druge podprte skupine ali ustanovi marionetno skupino, ki opravi umazane posle, s čimer se onemogoči kakršno koli povratno povezavo. Podpora se izvede z vojaško pomočjo, operativno podporo, internim subverzivnim dejanjem proti vladi ali političnim in ekonomskim pritiskom ter velikokrat ekonomsko podporo in usposabljanji za zagotavljanje dolgotrajnega gverilskega delovanja (Shulsky in Schmitt 2002, 88–89).

Tukaj se pojavi kontroveržno vprašanje, ali je primerno, da organizacija, katere primarni namen je pridobivanje strateško pomembnih podatkov/obveščevalnih izdelkov za odločevalne strukture v državi, tudi izvaja vojaške operacije in sama povzroča spremembe na operativnem nivoju. Četudi so vojaške operacije zaupane obveščevalnim službam je spet vprašljivo, ali jih lahko obravnavamo v okviru obveščevalne dejavnosti (Shulsky in Schmitt 2002, 3).

Vprašanje, ali je najboljša rešitev, da se prikrite operacije izvajajo pod okriljem obveščevalnih služb, se najlažje utemelji tako, da morajo takšne operacije ostati skrite in ker je prikrito delovanje obveščevalnih služb ena od njihovih glavnih metod delovanja, morajo te ostati pod njihovim nadzorom. Ker gre za implementiranje politik in ne več samo za informiranje tvorcev oziroma nosilcev politične oblasti, je takšno prikrito delovanje v okviru obveščevalnih služb in v splošnem smislu res zelo dvomljivo in vprašljivo, predvsem z moralnega vidika. Praksa pa je pokazala, da obstoj dveh organizacij, med katerimi bi se ena

ukvarjala izključno z vohunjenjem in druga s prikritimi vojaškimi operacijami, povzroča neučinkovito rivalstvo, duplikacije naporov in medsebojno vmešavanje v pristojnosti delovanja (Shulsky in Schmitt 2002, 8).

V kolikšni meri so vojaške operacije ali druge dejavnosti obveščevalnih služb izpostavljene javnosti, je v največji meri odvisno od odprtosti ureditve posameznega političnega sistema (Shulsky in Schmitt 2002). Načeloma pa morajo vojaške operacije ostati prikrite vsaj za določen čas, dokler agencije javnosti ne posredujejo tajnih dokumentov, od katerih je preteklo že dovolj let in tako nimajo večjih posledic na družbo. Tako so bili v ZDA javno predstavljeni tajni dokumenti, ki so nastali med letoma 1950 in 1970 ter vsebujejo podatke o prisluškovanju, načrtih atentatov, ugrabitev, infiltracijah in črnih operacijah. Takšno dejanje naj bi prepričalo javnost, da se časi in z njim tudi dejavnosti spreminjajo ter da posledično zunanje obveščevalna dejavnost ni več ista in ne deluje več na moralno sporni ravni (Tisdall 2007). Vsekakor je prikrito delovanje povezano z vojaškimi operacije v okviru zunanje politike še vedno prisotno in gre pri tej izjavi s strani oblasti v ZDA verjetno za zavajanje javnosti. Očitno računajo na to, da bodo v bodoče svoje skrivne operacije uspešneje ohranjali skrite pred mednarodno javnostjo.

Zanimiv primer so prav tako prikrite operacije ZDA v Iranu, ki so bile razkrite s strani medijev leta 2007. Ti so o njih poročali kot o nelegitimnih operacijah, saj je šlo za slabljenje ekonomskega stanja druge države in podpiranje upornikov z oskrbo orožja – z vidika Irana je šlo za teroriste. Glavni namen takšnih operacij, ki jih je odobril takratni predsednik ZDA, je bila destabilizacija vlade, saj konvencionalni vojaški napad ni prišel v poštev in verjetno še nekaj časa ne bo (ABC news video 2007, Shipmna 2007, Ross 2007). V primeru, da ZDA odkrito napadejo Iran, je vprašljivo, kakšne posledice bo to imelo na svetovno ekonomijo, in pa sploh je vprašljivo, v kolikšni meri bi bil napad uspešen (Shachtman 2012).

Odziv javnosti je bil različen. Velik del z Romneyjem (takratni kandidat za predsednika ZDA) na čelu je članke ostro napadel z izjavami, da naj bi šlo za izdajalsko potezo s strani medijev, ki je širši mednarodni javnosti razkrila prikrito delovanje agencije CIA in naj bi s tem ogrozili nacionalno varnost ZDA ter morebiti ogrozili življenja obveščevalcev (Montopoli, 2007). V tem primeru je šlo očitno za legitimnost operacije gledano z vidika večine prebivalcev ZDA, verjetno pa na to drugače gledata Iran in širša mednarodna skupnost.

Kakšen je odziv javnosti na določeno prikrito operacijo, se z leti spreminja. V primeru preiskav operacij, ki so se zgodile par desetletij prej, je več kot možno, da so imele v času

izvajanja podporo ljudstva, medtem ko v času preiskave in obelodanjenja preteklega dogajanja tega več nimajo (Shulsky in Schmitt 2002, 147).

Prikritost operacij se običajno izvaja iz diplomatskih razlogov in ne toliko iz operativnega gledišča. Vendar pa v zadnjih letih upada prikrivanje in države vse lažje priznavajo, da so izvajale vohunjenje in druge obveščevalne aktivnosti. Vseeno je včasih treba zaščititi ugled državljanov ali drugih oseb, ki sodelujejo z obveščevalno službo, saj bi v nasprotnem primeru utrpeli zmanjšanje ugleda in legitimnosti s strani ljudstva ter tudi sramoto (primer jordanskega kralja, ki ga je financirala CIA in je podatek o tem prišel v javnost ter tako močno znižal njegovo podporo) (Shulsky in Schmitt 2002, 103).

4 Primerjalna analiza ZDA in RF

4.1 Primerjalna analiza politično-družbenega sistema

RF je po ureditvi federalna večstrankarska republika z dvodomnim parlamentom, ZDA pa so federalna republika z dvodomnim parlamentom oziroma kongresom, kjer kljub ustavni možnosti obstoja več strank delujeta samo dve – republikanska in demokratična (Encyclopedia Britannica Online 2013b; Encyclopedia Britannica Online 2013c).

Predsednik RF imenuje predsednika vlade, sodnike, člane kabineta, ima vlogo vrhovnega poveljnika oboroženih sil in vodi varnostni svet RF, razglša lahko izredne razmere, ob nezmožnosti soglasja v parlamentu lahko izda odloke, ki veljajo kot zakoni, ter določa osnovne smeri zunanje in notranje politike (od leta 2008 ima 6-letni mandat, ki se lahko dvakrat ponovi) (Purg 2001; Encyclopedia Britannica Online 2013b). Tudi v ZDA ima predsednik poglavitno vlogo, saj je predstavnik države, poveljnik oboroženih sil, aktivno sodeluje v pogajanjih, imenuje zvezne sodnike, ambasadorje in osebje vlade – te mora potrditi senat. Poleg uradnih dolžnosti so njegove obveznosti in pooblastila čedalje bolj povezana z naborniško zakonodajo, izdelavo zunanje politike, izvajanjem osebne diplomacije in vodenjem predsedniške politične stranke (ima 4-letni mandat, ki se lahko dvakrat ponovi). (Encyclopedia Britannica Online 2013c). Predsednik ima pri obveščevalnem sistemu RF in ZDA tako največjo vlogo.

Zakonodajna oblast RF je v obliki federalne skupščine, ki ima dva doma – državni svet (zgornji dom sestavljen iz imenovanih predstavnikov posameznih administrativnih enot) in дума (spodnji dom iz izvoljenih predstavnikov). Predsednik države predlaga premiera, ki ga lahko дума potrdi ali pa zavrne. V primeru, da ga trikrat zavrne ali dvakrat v treh mesecih,

ima predsednik države pravico razpustiti parlament ter razpisati nove volitve. Novi zakoni morajo biti najprej sprejeti s strani dume, preden jih dobi v roke državni svet. Tudi tukaj ima predsednik države pomembno vlogo, saj lahko poda veto na določen zakon. Zakonodajna veja ga lahko nadvlada le z 2/3 večino ali pa pač spremeni zakon po predlogu predsednika države. Vendar tudi predsednik ni popolnoma nedotakljiv, saj ga lahko z 2/3 večino odstavijo, če mu dokažejo izdajo ali kakšno drugo težje kaznivo dejanje, ki pa ga mora potrditi rusko ustavno sodišče. Državni svet ima poglavitno vlogo le pri dajanju potrditev za predsedniška imenovanja v najvišje državne sodne organe (Encyclopedia Britannica Online 2013b).

V ZDA prav tako obstajata dve zakonodajni telesu, ki se imenujeta senat in predstavniški dom. Da je zakon sprejet, je potrebna potrditev obeh domov in na koncu še podpis predsednika. Enako kot pri RF lahko predsednik poda veto na zakon, ki pa je lahko neupoštevano, če se zbere 2/3 večina v zakonodajni veji oblasti. Senat vodi preiskovalna zaslišanja in z 2/3 večino lahko odstavi določenega predstavnika oblasti. Senat in senatorji iz vsake zvezne države imajo vlogo ratificiranja mednarodnih pogodb, ki jih predsednik sklene z drugimi vladami. Posebnost, ki je ne gre zanemariti, je generalni urad za računovodstvo, ki pomaga kongresu pri nadzoru vseh zveznih prihodkov in stroškov ter ocenjuje fiskalne učinke politik na proračun (Encyclopedia Britannica Online 2013c). Zakonodajna telesa imajo tako v obeh državah predvsem nadzorno funkcijo nad obveščevalno dejavnostjo, sodna veja oblasti pa ima zanemarljivo vlogo, ki je malo večja le pri RF in se udejanja pod okriljem generalnega tožilstva (o nadzoru v naslednjem poglavju).

Od leta 2010 je v RF osem federalnih okrožij, saj je bilo Kavkaško okrožje dodatno vzpostavljeno, zato da se oslabi separatistične in islamske militantne skupine. Oblast v RF je čedalje bolj centralizirana in pri tem ima največjo vlogo predsednik države (Encyclopedia Britannica Online 2013b). RF kot demokratična država dobiva veliko očitkov na račun svojega legalnega delovanja. V državi naj bi obstajalo t. i. »telefonsko pravo«, kjer določen državni organ dobi klic od nadrejenega organa, ki mu prepove ukvarjanje z določenim primerom zaradi vpletenost osebnih interesov (Hendley 2009). Oblast v ZDA je vseeno bolj razpršena na skupno 50 držav v zvezi, ki imajo podobno strukturo kot zvezna centralna vlada. Vsaka država ima guvernerja, dvodomen parlament (izjema je Nebraska), zakonodajo z ustavo in sodstvo. Države tako v nasprotju s federalnimi okrožji RF relativno pridobivajo večji obseg pristojnosti nad zadevami, s katerimi se lahko ukvarjajo. Seveda morajo biti odločitve v skladu z ustavo ZDA in ne smejo biti v zvezi z izdajo denarja ali sklepanjem

mednarodnih sporazumov s tujimi državami (zunanje zadeve so izključna pravica zvezne vlade ZDA) (Encyclopedia Britannica Online 2013c).

4.2 Primerjalna analiza obveščevalnega sistema

Obveščevalna skupnost v ZDA je sestavljena iz več agencij, med katerimi je za obveščevalne vojaške operacije (izvaja prikrite ekonomske in politične intervencije, psihološko bojevanje ter paravojaške operacije) zadolžena Centralna obveščevalna agencija – CIA. Z novim obveščevalnim zakonom leta 2004 zaradi neuspele preprečitve terorističnega napada je predsednik uvedel novo funkcijo nacionalnega obveščevalnega direktorja oziroma nadzornika šestnajstih različnih agencij in hkrati svetovalca predsedniku. Njegova vloga je koordinacija med agencijami za deljenje informacij, lahko odreja zbiranje novih podatkov, nima pa neposrednega nadzora nad uslužbenci posamezne agencije (neposredno sta mu podrejena le njegov urad in direktor CIE, ki mu redno poroča). S takšnim načinom dela se v obveščevalnem sistemu doseže večja učinkovitost, saj spremembe poleg novega nadzora oziroma strukture obsegajo še več dimenzij – tehnologijo, proceduro in kulturo. Poleg urada novega nacionalnega obveščevalnega direktorja je bilo ustanovljeno tudi novo ministrstvo za domovinsko varnost, ki je pod svoje okrilje prevzelo obveščevalne analitike iz CIE (poglobljeno sodelovanje poteka tudi znotraj FBI in CIE saj si izmenjujeta osebje ter informacije) (Črnec 2009, 154–156; Encyclopedia Britannica Online 2013a; Green 2013, 58).

Pri RF ne moremo natančno opredeliti samo enega obveščevalnega akterja za zunanje delovanje, kot je to CIA pri ZDA. Obveščevalni sistem na področju Rusije je bil zasnovan tako, da je ena obveščevalna služba delovala znotraj države in zunaj nje ter skrbela za ohranjanje nacionalne varnosti predvsem z zaščito socialističnega političnega režima in njegovih glavnih akterjev. Tako je ob transformaciji obveščevalne dejavnosti v RF leta 1990 bivši KGB imel značilnosti vseh ameriških obveščevalnih agencij. KGB se je nato prelevil v več obveščevalnih služb, med katerimi so najbolj izpostavljene SVR (Служба Внешней Разведки – zunanja obveščevalna služba) in FSB (Федеральная служба безопасности – federalna varnostna služba) (Encyclopedia Britannica Online 2013a). Nov sistem v določeni meri upošteva zahodne izkušnje, vendar ima specifično razvejanost in velikost (Purg 2001). SVR je tako uradno zunanja obveščevalna služba, FSB pa deluje predvsem protiobveščevalno, ampak ima po nekaterih virih tudi pristojnosti za sledenje prebeglim agentom ter njihovi nevtralizaciji. Specifičnega podatka glede vpletenosti FSB v zunanje zadeve in sodelovanja s tujimi obveščevalnimi agencijami ni zaslediti. Mnogi poudarjajo tudi,

da ima obveščevalna dejavnost v državi še vedno veliko vlogo pri oblikovanju politike in pisanju zakonov njej v prid. Leta 2006 je bil npr. sprejet zakon, ki omogoča napotitev specialnih enot v neprijateljske države oziroma tiste, ki podpirajo terorizem usmerjen proti RF (Finn 2006). Tako naj bi bil FSB domnevno vpleten v odmeven atentat prebeglega vohuna Alexandra Litvinenka, ki pa ga seveda ruske oblasti zanikajo. Šlo naj bi za prvi dogodek po hladni vojni, ki bi lahko močno oslabil odnose med Veliko Britanijo oziroma zahodnimi državami in RF (Graff 2006). V zadnjem dogajanju naj bi ugotovili, da je imel Litvinenko dokaze za vpletenost ruske obveščevalne skupnosti, predvsem FSB, v t. i. mafijske posle in naj bi bilo razkritje povezave povod za atentat (Cowell 2012). Pri Rusih je veliko turbulentnega dogajanja v okviru obveščevalnega sistema. Še vedno pa ostajajo službe med seboj ločene in ni prišlo do takšne večje povezave »pod enim dežnikom« kot v primeru ZDA in njenega ministrstva za domovinsko varnost. General polkovnik Lebedev, nekdanji direktor SVR, je v času svojega vodenja zunanje obveščevalne službe izjavil, da bi lahko ustanovitev skupne in s tem veliko močnejše centralne službe pomenila prehod nazaj v čase KGB, ko je le-ta nadziral in diktiral vse dejavnosti v državi. Poudaril je, da za učinkovito delovanje ni nujna organizacijska struktura, ampak je bistvenega pomena predvsem sodelovanje med posameznimi obveščevalnimi službami, prav temu pa naj bi dajali tudi čedalje večji poudarek. Njegovo vnemo po sodelovanju je močno podpiral tudi predsednik RF. Vseeno pa ostanek bivšega režima zavira dobro sodelovanje, saj je struktura obveščevalnega sistema močno razvejana in so tajne informacije slabo deljene tako v vertikalnem kot tudi horizontalnem smislu prenosa informacij (pomembne informacije tako preidejo neposredno k predsedniku brez prejšnje koordinacije z ostalimi ministrstvi ali SVR) (Global Security 2013a).

Ruski predsednik ima večjo vlogo pri usmerjanju dejavnosti obveščevalne službe kot predsednik ZDA, saj letno poda poslanico oziroma usmeritve z direktivami glede problemov nacionalne varnosti in sodeluje pri nadzoru in sankcioniranju obveščevalne dejavnosti v državi. Predsednik daje neposredna navodila SVR z zahtevki o pridobitvi informacij ali izvedbi določene operacije. Direktor SVR poroča predsedniku vsak ponedeljek v tednu ali po potrebi. Poročila o delu SVR in predloge za rešitve pa predsednik RF dobiva vsak dan. V ZDA so včasih poznali t. i. »daily brief« oziroma dnevno poročanje s strani obveščevalcev, kjer je direktor CIE posredoval pridobljene dnevne obveščevalne informacije, ni pa podal možnih rešitev za morebitne probleme, kot to storijo v RF. Dnevnega poročila v ZDA ni več, ampak se obveščevalni podatki predsedniku posredujejo glede na zahtevo (Purg 2001; Wikipedia 2013a).

Pri delovanju obveščevalnega sistema v ZDA je pomemben tudi Svet za nacionalno varnost, ki mu predseduje predsednik ZDA in ga poleg njega sestavljajo še podpredsednik, finančni, zunanji in obrambni minister ter svetovalec za nacionalno varnost (direktorja CIE je na tej funkciji z novim zakonom iz leta 2004 zamenjal nacionalni obveščevalni direktor). Svet je bil ustanovljen leta 1947 in že od takrat ima vlogo glavnega usmerjevalca obveščevalne dejavnosti ter posrednika med obveščevalno dejavnostjo in predsednikom. Svet oblikuje politiko in operativne usmeritve z izvršnimi odredbami predsednika in tajnimi odredbami samega sveta, ki specificirajo funkcije določene agencije ter ji dajejo tudi pooblastila za področja dela drugih obveščevalnih agencij (Črnčec 2009, 160; Encyclopedia Britannica Online 2013a). Tako kot ZDA ima tudi RF podobno strukturo v obliki Sveta za nacionalno varnost RF, ki predlaga operativne rešitve in daje predloge glede zunanje varnostne politike in notranjih razmer. Prav tako koordinira medsebojno delovanje varnostno-obveščevalnega aparata, nadzira uresničevanje sprejetih odločitev in ustanavlja medresorne komisije varnostnega sveta (lahko trajne ali začasne; s funkcionalno ali regionalno pristojnostjo) (Purg 2001).

Zunanja obveščevalna dejavnost RF se ukvarja s pridobivanjem obveščevalnih informacij (pridobivanje in obdelava podatkov pomembnih za ohranjanje interesov RF) in z »nudenjem pomoči pri realizaciji ukrepov, ki jih izvaja država s ciljem zagotovitve varnosti RF« (Purg 2001, 111). Obsega politična, ekonomska, vojaško-strateška, znanstveno-tehnična področja in dejavnosti, ki obsegajo varovanje ustanov in človeških virov pomembnih za ohranjanje nacionalne varnosti oziroma tajnih podatkov. Glavni cilji so torej posredovanje obveščevalnih informacij predsedniku, zvezni skupščini in vladi RF, zagotavljanju pogojev za uspešno realizacijo varnostne politike RF, pomoč pri ohranjanju varnosti v smislu vojske in tehnologije ter napredek pri ekonomskem in znanstvenem razvoju. Pri tem je zakonsko opredeljeno, da se za dosego ciljev ne bo uporabljalo nehumanih metod. Pri svojem delu lahko uporabljajo javne in tajne metode ali sredstva, ki pa ne smejo škodovati ljudem na račun življenja, zdravja ali okolja. Kaj natanko obsegajo tajne metode pa uradno ni znano, saj so varovane z oznako državne tajnosti. Javne metode, kot pri drugih obveščevalnih službah v svetu, vsebujejo uporabo informacijskih sistemov, prisluškovanje, snemanja itd (Purg 2001, 111–114). Obveščevalna skupnost v ZDA pa je zadolžena za:

- »zbiranje obveščevalnih podatkov, ki jih za izvajanje svojih nalog in odgovornosti potrebujejo predsednik, zunanji minister, obrambni minister in drugi vladni uslužbenci;

- izdelava in posredovanje obveščevalnih informacij;
- zbiranje informacij in izvajanje dejavnosti za zavarovanje pred tujimi obveščevalnimi službami, mednarodnim terorizmom in trgovino z narkotiki ter drugimi sovražnimi dejavnostmi tujih držav, organizacij in posameznikov;
- izvajanje posebnih dejavnosti, katerih namen je podpora zunanji politiki ZDA;
- zagotavljanje administrativne in logistične podpore za izvajanje nalog doma in v tujini;
- izvajanje drugih obveščevalnih dejavnosti v skladu z usmeritvami predsednika« (Črnčec 2009, 156).

Državi se medsebojno po funkciji obveščevalnega sistema bistveno ne razlikujeta. Seveda je prioriteta določenega delovanja odvisna od časa in trenutne ogroženosti. Nacionalno-varnostni interes in z njim povezane opredelitve groženj ne more biti definiran samo z vidika oblikovanosti družbeno-političnega sistema in ideološkega vzgleda. Če uporabimo realistični pogled, je nacionalni varnostni interes zasnovan na podlagi objektivnih dejavnikov mednarodnega sistema, ideoloških pogledov in splošne politične kulture v državi, ampak je njegova interpretacija odvisna predvsem od dojemanja in zaznavanja groženj (nevtralna država in država, ki je ideološko opredeljena zaznavata in dojemata grožnje drugače ter se zaradi tega tudi drugače na njih odzivata) (Shulsky in Schmitt 2002, 3).

Leta 2007 so v ZDA med glavne grožnje uvrščali terorizem, orožje za množično uničevanje, oblast v Iraku, Iranu in Pakistanu; dogajanje na Bližnjem vzhodu, nemire v Afriki in druge krizne situacije (tudi dogajanje v ruski notranji in zunanji politiki). Nacionalni obveščevalni direktor je leta 2009 poudaril, da je za ZDA največja grožnja trenutno gospodarska kriza (Črnčec 2009, 157). Še vedno pa je določen del politike ZDA vpleten v skorajda vse krizne dogodke po svetu. Tako je npr. tudi v Siriji, kjer ZDA preko CIE pomaga sirskim upornikom pri dobavi orožja, oskrbi z obveščevalnimi podatki in vojaškim usposabljanjem (Defensor 2013). James R Claper, nacionalni obveščevalni direktor ZDA od leta 2010, pravi, da se je začetek novih groženj pojavil z razpadom Sovjetske zveze, da pa so na plan prišle šele s terorističnim napadom 11. septembra 2001. Z njegovega pogleda obveščevalni skupnosti v ZDA največ skrbi povzročajo terorizem, kibernetične grožnje, arabska pomlad in naraščajoč vpliv azijskih sil, kot sta Kitajska in Indija. Izpostavlja tudi potencialno grožnjo Irana in Severne Koreje ter problem terorizma povezanega z orožjem za množično uničevane v smislu, da bi lahko prišel v napačne roke. Glede na razširjenost potencialnih ogrožanj si ZDA

ne morejo privoščiti, da bi se fokusirale na en morebiten problem, ampak morajo biti prisotne povsod, kolikor je to mogoče (Green 2013, 58). To se kaže npr. tudi v obrambnem proračunu ZDA, ki je večji kot proračun prvih desetih držav, ki namenjajo svoji obrambi največji delež BDP. Res pa je, da noben javnosti razkrit proračun ne vsebuje vseh podatkov in so v realnosti številke povsod verjetno večje (Wheeler 2012). Podatki o proračunu vezani samo na obveščevalno dejavnost pa so še pod veliko večjo tajnostjo. RF je za primerjavo na 6. mestu po izdatkih za obrambo in kot glavno grožnjo nacionalne varnosti zaznava širjenje Nata. Zaradi tega je obveščevalna politika v veliki meri uperjena proti ZDA in zahodnim državam ter k povezovanju med bivšimi državami Sovjetske zveze in tistimi, ki še niso članice Nata (izmenjevanje informacij, skupna usposabljanja, tehnična podpora). Od začetka delovanja SVR je bila ta usmerjena bolj proti vzhodu in se je poskušala čim bolj distancirati od preteklosti KGB ter tudi nadaljnega vpletanja v notranje zadeve v RF. S prihodom Putina in njegovo postavitvijo novega direktorja pa je SVR spet dobila zahodno usmeritev in antagonizem do ZDA. Iz tujine (ZDA, Velika Britanija, Nemčija) so prihajala opozorila o povečanih vohunskih dejavnostih s strani RF in njenih diplomatskih predstavništveh. Nekaj časa po 11. septembru 2001 se je aktivnost umerila in s strani predsednika je bila izdana direktiva o pomoči SVR ZDA pri napadu na Afganistan (pomoč pri topografiji in mreži podzemnih jarkov). Kaj kmalu pa so se stvari spet obrnile in SVR je zopet začela predvsem z industrijskim vohunjenjem, ki je temeljna oblika dejavnosti za podpiranje ruskega gospodarstva (Agentura 2011a).

4.2.1 Struktura

CIA je vsebinsko sestavljena iz štirih različnih delov, vsak ima svoje območje pristojnosti: *obveščevalna dejavnost* (več oddelkov za posamezen del sveta, s katerim se ukvarja), *operacije* (to pogosto označujejo s pojmom »spy shop« zaradi pošiljanja uslužbencev na naloge pridobivanja obveščevalnih podatkov po svetu), *administracija* (se več ne pojavlja v formalni strukturi agencije), *znanost in tehnologija* (skrbi za razvoj in implementiranje orožij in drugih instrumentov za bolj učinkovito obveščevalno delo). Na uradni spletni strani je pod Direktoratom za operacije (Directorate of clandestine service) navedeno, da se ukvarjajo s pridobivanjem podatkov s človeškimi viri (HUMINT – human intelligence) in s prikritimi operacijami po vsem svetu. Vodi jo direktor in njegov namestnik, ki ju določi predsednik ter potrdi senat. CIA prav tako vse več pozornosti usmerja taktični podpori ameriški vojski na bojišču (Encyclopedia Britannica Online 2013a; Encyclopedia Britannica Online 2013b; Carlisle 2005, 119; CIA 2013).

SVR kot naslednica KGB in njegovega Prvega direktorata zadolženega za zunanjo obveščevalno dejavnost ima tudi podobno sestavo takratni strukturi, ki poleg Akademije za usposabljanje, vključuje tri direktorate in tri agencije: *Direktorat S* (pristojnost nad tajnimi agenti pod globoko krinko in njihovimi operacijami po svetu), *Direktorat T* (pristojnost zbiranja znanstvenih in tehnoloških informacij), *Direktorat K* (zadolžen za infiltriranje v tuje obveščevalne službe in nadzor nad ruskimi državljani v tujini), *Agencija I* (analizira pridobljene obveščevalne podatke in jih posreduje politikom ter predvidi dogajanje v prihodnosti), *Agencija A* (odgovorna za planiranje in izvajanje t. i. »aktivnih mer« in vojaških operacij), *Agencija R* (ocenjuje operacije SVR v tujini) (Global Security 2013a). Drugi viri opredeljujejo samo direktorate, ki poleg naštetih z določenimi spremembami v poimenovanju (različne črke) vključujejo tudi posebej *Direktorat za ekonomsko obveščevalno dejavnost* (Wikipedia 2013a). Glede na uradno spletno stran SVR je ta sestavljen iz posameznih delov, med katerimi so posebej zadolžitve za osebje, operacije, analizo in informacije, znanost, operativno logistiko in podporo. Akademija za usposabljanje je del odseka za znanost (SVR 2013; Agentura 2011b).

4.2.2 Naloge

Zakon o nacionalni varnosti ZDA iz leta 1947, ki je dal podlago za ustanovitev današnje CIE, je tudi podal specifične naloge, med katere se vključuje svetovanje Svetu za nacionalno varnost, zbiranje in ocenjevanje podatkov ter izvajanje nedorečenih nalog (tudi s področij drugih agencij), ki bi jih svet morebiti zahteval. V začetku je bila mišljena kot popolnoma administrativna in analitična agencija, a je zaradi pomanjkanja alternativ prevzela tudi določena operativna dela. Tako je leta 1952 znotraj agencije nastal Direktorat za planiranje (Directorate of Plans), leta 1972 je spremenil ime v Direktorat za operacije (Directorate of Operations) in leta 2005 postal Nacionalni urad za »klandestinske« operacije (Directorate of Clandestine Service). Del, ki se ukvarja z obveščevalno dejavnostjo oziroma zbiranjem podatkov, se imenuje Direktorat za obveščevalno dejavnost (Directorate for Intelligence) že od leta 1952 (Encyclopedia Britannica Online 2013a; Dowding 2011, 100). Spremembe imen direktorotov se mi zdijo pomembne, saj sprememba imena ponavadi pomeni v določeni meri tudi spremembo namembnosti ali pa določene polemike glede samih nalog direktorata. S časom in spremembami imen daje naziv direktorata bolj specifično videti tudi njegovo dejansko funkcijo. Zakon o nacionalni varnosti ZDA omogoča CII, da deluje na podlagi smernic, ki jih občasno določa Svet za nacionalno varnost. Takšna ohlapnost definicije je zelo pogodu za različne interpretacije, ki tako omogočajo izvajanje prikritih oziroma posebnih

operacij (Črnčec 2009, 98). Zadnja strategija nacionalne varnosti je bila izdana 26. maja 2010, kjer se poudarek daje na odnosih z RF, Kitajsko, Indijo ter oživljanju gospodarstva. Poleg varnosti doma je eden od glavnih nalog poraziti teroristične organizacije v Afganistanu, Pakistanu in drugod po svetu (Military Periscope 2011).

SVR v primerjavi s CIO v ZDA bolj podpira in pomaga pri ekonomskem delovanju države z iskanjem točk sodelovanja s komercialnimi podjetji (Rossiyskaya Gazeta 2002). Hkrati pa nadzoruje poskuse ilegalnega delovanja in izvoza ter ima nadzor nad izhodnim ruskim kapitalom. Pomembno področje je tudi razvoj znanosti, ki bi lahko močno prispeval k spremembi varnostne situacije RF v prihodnosti in odkrivanju novih področij, kjer bi lahko tuje obveščevalne službe škodovale varnostnim interesom. Kljub dobremu industrijskemu vohunjenju imajo Rusi še vedno težave pri implementiranju pridobljenih načrtov v tehnološka odkritja. Ekonomska obveščevalna dejavnost špekulira s cenami surovin in valut ter daje predikcije glede rasti ali padcev določenih vrednosti. Enako delajo tudi druge obveščevalne službe in verjetno tudi CIA, ki včasih uporabljajo svoje zmogljivosti za pridobivanje podatkov in s tem ustvarjanje dobička, s katerim se delno ali pa tudi v celoti financirajo (Črnčec 2009; Global security 2013b). SVR se, kot njena predhodna agencija KGB, za pridobivanje sredstev ukvarja tudi s preprodajo orožja (Johnson 2005).

4.2.3 Posebne enote

Posebne operacije (»special operations«) so vojaške operacije s strateškimi implikacijami, ki jih izvajajo manjše, visoko izurjene enote, katere so za takšno delo primernejše kot pa konvencionalne sile (Carlisle 2005, 605). Za vojaško delovanje v okviru obveščevalnih agencij obstajajo posebne paravojaške enote.

V ZDA je večina takšnih enot v okviru vojske. CIA ima sposobnost posebnega vojaškega delovanja v okviru omenjenega Direktorata za operacije. Svoje enote CIA imenuje Vojaški posebni projekt (MSP – Military Special Project) prej znan kot Osebjje za posebne naloge (Special Activities Staff) ali SOG (Special Operations Group), kot je pogosto poimenovanje še danes. Ta vsebuje enote za kopensko, zračno in morsko bojevanje in so načeloma sestavljene iz pripadnikov posebnih enot vojske. Nima stalne strukture, ampak se enota posebej oblikuje za posamezno nalogo (Carlisle 2005, 605–607; Pushies 2003, 20–24). Pripadniki določene vojaške enote s specifičnim znanjem in sposobnostmi za izvedbo določene naloge so začasno prestavljeni pod okrilje CIE. Ta postopek imenujejo »sheep dipping« po postopku, kjer ovce najprej okopajo in s tem razkužijo, preden jih ostrižejo

(Waller 2003). Vseeno pa naj bi bilo v stalni sestavi okoli 150 pripadnikov, med katerimi so tako specialisti kot piloti. Misije izvajajo večinoma v sklopu majhne, 6-članske skupine ali posamezno v sodelovanju s pripadniki drugih vojaških specialnih enot v sklopu vojske in mednarodnih misij. Izurjeni so v sabotaži, ugrabitvah, delu z eksplozivnimi sredstvi, reševanju talcev, protiterorističnemu delovanju in delovanju za reševanje osebja ter materialnih sredstev (American Special Ops 2013). Glavna naloga je izvajanje paravojaških prikritih operacij. Dejansko je CIA tista, ki izvaja vse prikrite operacije, saj je ostalih, ki bi jim lahko opredelili »covert« v izvajanju vojske zelo malo (izključujoč Afganistan). V zadnjem času operativna koordinacija med CIO in vojaškimi posebnimi enotami še narašča in bo verjetno še v prihodnje (Carlisle 2005, 605–607).

Pri RF oziroma SVR je zaslediti zelo malo podatkov o specifičnih namenskih enotah za vojaške operacije, vseeno pa se da zaznati, da obstajajo, čeprav RF odločno zanika njihov obstoj. Tako je zaslediti podatke o enoti »Vympel« (v slovenskem jeziku bi izraz pomenil zastavo), ki je specialna oziroma »spetsnaz« enota SVR. V začetku (leta 1981) je bila ustanovljena kot enota za infiltracijo, sabotažo in prikrito delovanje na sovražnem območju, pozneje pa se je razvila v protiteroristično enoto in tako imela v letu 1987 500 operativcev. Z razpadom Sovjetske zveze leta 1991 je prišla pod pristojnost ministrstva za administracijo in se leta 1993 s spremenjenim kadrom in drugim imenom »Vega« zopet vrnila v SVR. Sčasoma so enoti vrnili ime »Vyumpel«, dandanes pa naj bi se enota imenovala »Zaslon« (beseda v slovenščini pomeni ščit) s primarno nalogo opravljanja posebnih operacij v tujini in varovanja ruskih veleposlaništev po svetu ter vodenjem notranjih preiskav. Sestavo še vedno ocenjujejo na 500 vrhunsko usposobljenih in izkušenih pripadnikov z znanjem več jezikov in izkušnjami iz drugih specialnih vojaških enot ruske vojske (Global Security 2013a, Wikipedia 2013a). Po drugih virih naj bi bila enota sestavljena iz 300 pripadnikov in se pri svojem delovanju naj ne bi usklajevala z drugimi ruskimi obveščevalnimi službami (Mcintosh 2006).

Že omenjeni general polkovnik Lebedev (nekdanji direktor SVR) je v svojem intervjuju ostro zanikal obstoj kakršne koli tajne enote, ki bi delovala v sklopu SVR in bila zadolžena za vojaške operacije (Rossiyskaya Gazeta 2002). Lahko pa naletimo na vire, ki trdijo drugače glede prikritega delovanja RF in vojaške pomoči npr. Iranu, kjer so uslužbenci SVR usposabljali Irance v obveščevalnem delovanju in tudi tehnikah vohunjenja, čeprav Rusija uradno trdi, da je šlo za varnostna in protiteroristična urjenja (Collier 2003).

Pri obveščevalni dejavnosti je treba upoštevati, da je v RF močna želja Čečenije po odcepitvi in da za dosego cilja izvaja teroristične napade. Pri tem ima SVR vlogo predvsem v smislu nadzorovanja zunanje pomoči, ki jo dobivajo uporniki (nakazila denarja in prestreženi pogovori ter pretok orožja in ljudi potekajo predvsem iz Turčije in držav Perzijskega zaliva) in tudi pri načrtovanju ubojev v tujini kot npr. leta 2011 v Istanbulu, kjer so bili ubiti trije Čečeni in je šlo po mnenju dr. Marka Galottija za »mokre posle« SVR (Galeotti 2011, Rossiyskaya Gazeta 2002). Za kakršne koli vojaške operacije v okviru SVR in v izvedbi njene posebne enote pa je zelo težko zaslediti kakršne koli podatke.

4.2.4 Delovanje CIE in SVR

Obe državi in s tem tudi obe agenciji se zanimivo srečujeta s podobnimi težavami. Pri obeh namreč prihaja do agencijskega tekmovanja znotraj države. V ZDA so operacije CIE močno kritizirane s strani vojske in njenih specialnih enot. V Rusiji pa SVR močno konkurira FSB, ki hoče kot v prejšnjem režimu KGB, prevzeti celotno obveščevalno dejavnost in s tem tudi operacije v tujini pod svoje okrilje.

FSB je pod svoje okrilje že vključil Službo za nadzor mej in Agencijo za nadzor elektronskih medijev, ki sta bili pred tem samostojni. Z zakonom iz leta 2006 o dovoljenju FSB za protiteroristične operacije v tujini se FSB močno vpleta na področje dela SVR, ki vidi mednarodno delovanje kot svojo ekskluzivno pravico (poleg vojaške obveščevalne službe). Primer operacije, ki je bila presenetljivo dokaj dobro predstavljena javnosti, je bilo posredovanje RF v Iraku, kjer so bili ubiti štirje uslužbenci ruskega veleposlaništva. Putin je zločin ostro obsodil in povedal, da se bodo lotili pregona teroristov. S tem je dal jasno vedeti, da bo Rusija delovala v mednarodnem okolju s posebnimi enotami. Edina stvar, ki ni jasna, je bila, kdo se bo operacije lotil. FSB se je hitro odzval, da bo uporabil vsa možna sredstva za odkritje in nevtralizacijo morilcev. Odziv je bil tudi s strani SVR in Ruske vojaške obveščevalne službe (v nadaljevanju GRU), ki sta FSB dali vedeti, da ima njuno delovanje prednost. Očitki so porodili tudi špekulacije, da naj bi SVR in GRU delovali skupaj. Dogodek se je razpletel s priznanjem Al Kaide (teroristične skupine, ki je izvedla teroristični napad 11. 9. 2001) in njeno zahtevo za umik Rusije iz Čečenije ter izpustitev muslimanskih zapornikov iz ruskih zaporov. V Čečeniji so zanimali kakršno koli povezanost z iraško teroristično skupino. Enega od teroristov so ujeli še istega leta, drugega ubili leta 2008 in tretjega leta 2010 obsodili na smrt. Pri tem ni javnih podatkov o delovanju SVR ali kakšne druge ruske obveščevalne službe za sodelovanje pri razkritju teroristične skupine ali njihovem poboju (Mcintosh 2006; Adami 2006; AJJ News 2006; CBS News 2009).

Ravno zaradi medagencijskih tekmovanj lahko v javnost pricurlja informacija o ruski obveščevalni dejavnosti, ki je načeloma dokaj dobro prikrita in se o njej ve zelo malo. Tako je npr. obstoj in ime posebnih enot SVR »Zaslon« samo predpostavka, ki ni bila nikoli potrjena. Njene operacije ne prihajajo v javnost, četudi so uspešne, seveda pa izjeme potrjujejo pravilo. Primer je umor čečenskega predsednika z bombo v Katarju leta 2004. Dva ruska agenta sta bila obsojena za umor, čeprav je Rusija jamčila za njuno nedolžnost (Mcintosh 2006; Adami 2006, AJJ News 2006).

Zapleti so podobni tudi v ZDA, kjer CIA upravičuje svoje delovanje v tujini z vidika mednarodno razvite mreže, ki omogoča veliko boljšo infiltracijo kot npr. enotam vojske ter proračuna, kjer se lahko sredstva za podkupnine zberejo brez pretirane in dolgotrajne papirologije. Seveda je za odobritev operacije potrebna odobritev predsednika in potrditev s strani kongresa, ki v primeru neodobravanja lahko naslednje leto zmanjša proračun za takšne operacije. Dandanes ima sposobnosti dostaviti operative kamor koli po svetu v roku dveh ur, kar je hitreje od vojske, ki je tudi vezana na mednarodno vojno pravo, operacije CIE pa se izvajajo prikrito brez nujne vednosti mednarodne skupnosti. Kljub temu pa hoče vojska in njene A enote zelenih baretk vse večji delež udeležbe pri operacijah in so zato velik trn v peti CII in njenemu direktorju. Vse je pa spet odvisno od tega, za kakšno obliko intervencije se bo odločil predsednik (Waller 2003).

Pospešen razvoj prikritega vojaškega delovanja je CIA poznala že v preteklosti, vendar je bil do leta 1990 skoraj popolnoma razpuščen zaradi preobsežnega delovanja in negativnih posledic v tujini (organizacija atentatov v Kongu, Kubi, Iraku in destabilizacije v Iranu, Gvatemali ipd.), kar je bilo posledica vse večje rasti terorizma in asimetrične oblike bojevanja. Za čim večjo učinkovitost se je treba spustiti na nivo teroristov in uporabljati enote, ki so primerljive s teroristi glede na motivacijo, vztrajnost, zmožnost adaptacije ter tudi sredstva (neusmiljenost), ko je to potrebno (Waller 2003; American Special Ops 2013). Asimetrični bojevniki bo zmagali v spopadu, če ni poražen v celoti, saj je čas na njegovi strani zaradi splošnih omejitev pri konvencionalnem bojevanju, vojnem in mednarodnem humanitarnem pravu (Svete 2012, 55). Dejstvo je, da konvencionalna vojaška sila ni v celoti kos asimetričnim grožnjam in je na njih veliko boljši odgovor z vidika učinkovitosti, obveščevalnega delovanja in vojaške operacije v izvedbi obveščevalne službe. Primarni namen ne sme biti pobijanje teroristov v smislu »target killing«, saj to povzroči kratkoročne učinke (za padlim teroristom hitro njegovo mesto prevzame nekdo drug). Teroristična organizacija je pregloboko vpeta v civilno družbo, zato mora na dolgoročno učinkovit način

prepričati prebivalce v prekinitev sodelovanja in podpore teroristom oziroma upornikom (Svete 2012, 65). Kot je pokazal Vietnam in planirani atentati s strani ZDA, se metoda ne obnese, saj povelja prevzame naslednji v vrsti. Sploh pa je še težje, ko gre za organizacijo, ki nima striktno vertikalne organizacije oziroma hierarhije, ampak je njena podoba bolj horizontalna z velikim ideološkim ozadjem. Poleg tega s preprostim ubijanjem izgubijo možnost potencialnih obveščevalnih podatkov, ki bi jih lahko pridobili od zajetih osumljencev (Chalk in Brandt 2012, 28).

Neizpodbiten dokaz o prikitem vojaškem delovanju je uboj agenta CIE s strani teroristov, katere je ta zasliševal novembra 2001 v Afganistanu, kamor so napotili posebno enoto CIE že 15 dni po 11. septembru. Ključna naloga je bila zbiranje podatkov, podkupovanje voditeljev za boj proti talibanom in Al Kaidi ter zasliševanja. V Pakistanu so leta 2003 v sodelovanju s pakistanskimi silami zajeli enega od snovalcev napada na WTC (Waller 2003; American Special Ops 2013). Primer v Iraku je pokazal dobro sodelovanje med obveščevalci in koalicijskimi vojaškimi silami. Obveščevalna dejavnost je s pomočjo podkupnin izločila upornike od preostalega prebivalstva ter izvedla operacije za njihovo nevtralizacijo (»target killing«), standardne vojaške enote pa so patroljirale in skrbele za varnost ter v očeh prebivalcev začele predstavljati sam simbol varnosti in zaščite (Svete 2013, 58–59). Preden so ZDA prepustile nadzor v Iraku lokalnim oblastem, so dobro prevetrite delovanje terorističnih skupin oziroma upornikov s svojimi specialnimi silami. Kljub temu pa samomorilski napadi v kombinacijah z avto bombami še niso prenehali, kar pa ne pomeni, da prenehanje vojaškega delovanja ZDA v Iraku pomeni tudi prenehanje tajnih prikritih operacij s strani CIE (Oppenheimer 2011).

Ena od tipičnih vojaških operacij CIE je bila operacija z nalogo zajetja Osame bin Ladna imenovana »Neptunovo kopje«, kjer so ga pripadniki posebne enote paravojaške enote CIE (SOG) s pridodanimi vojaki posebne vojaške mornariške enote »Seal Team Six« tudi ubili. Operacija je potekala na področju Pakistana (Dilanian 2011; NBC News 2011). Primer tipičnega vojaškega delovanja CIE in njene posebne enote SOG je tudi zajetje talibanskega poveljnika Mullaha Abdula Ghanija Baradarja leta 2010. Pri operaciji je sodelovala tudi pakistanska obveščevalna služba (Mazzetti in Filkins 2010).

V Iranu naj bi CIA aktivno prikrito vojaško delovala od leta 2007. Šlo naj bi za organizirane ugrabitve in zasliševanja, pridobivanje obveščevalnih podatkov ter povzročanje nemirov za destabilizacijo države vse v okviru ameriške globalne vojne proti terorizmu. V času Busheve

administracije so poskušali obveščevalne operacije opredeliti kot vojaške in se na ta način izogniti rednemu poročanju kongresu (Hersh 2008).

Ne gre zanemariti niti letalske komponente CIE, ki ima daljinsko vodene letalnike Predator, s katerimi lahko učinkovito izvedejo t. i. »target killing« z raketami Hellfire. Glede takšnega delovanja naj bi prihajali očitki, da je šlo velikokrat za uboje civilistov, ki niso imeli nikakršne povezave z vojaškim delovanjem ali terorizmom (Waller 2003). Ocenjujejo, da naj bi od prve uporabe leta 2002 v Jemnu do zdaj umrlo 4000 ljudi (Chalk in Brandt 2013, 24). Njihova uporaba skokovito narašča od leta 2007. Uporablja se jih tudi tam, kjer uradno ameriška vojska ne deluje. Primer sta Libija leta 2011 in Jemen leta 2012. Čeprav je zdajšnji predsednik Obama obljubil, da se bo boril proti globalnemu terorizmu z vodilom ameriških vrednot, se je okvir za napade še razširil. Ti se lahko vršijo nad osumljence, ljudi, ki iz prejšnjega boja pobirajo trupla, področja zbiranja (pogrebi na območju vojaške aktivnosti npr.). Pri napadih se tako daje zelo malo obzira na možne postranske žrtve civilistov (Chalk in Brandt 2012, 26). Za CIO napadi z letalniki takšne vrste lahko postanejo preferirana metoda za protiteroristično delovanje, vsaj tako kaže trend uporabe v Jemnu, Somaliji in Pakistanu (Oppenheimer 2011). V Pakistanu je uporaba letalnikov najbolj izpostavljena, saj je tudi največ ubojev tam storjenih prav s pomočjo te napredne letalske tehnologije. Uboji so bili izvršeni tudi na večje skupine ljudi, tako kot leta 2009, ko je zaradi domnevnega napada umrlo 27 Pakistancev (FoxNews 2009). Takratni direktor CIE je v letu 2009 zatrdil, da gre pri t. i. kirurških napadih iz zraka za zelo majhno možnost kolateralne oziroma postranske škode ter da konvencionalno vojaško delovanje povzroča veliko več nepotrebnih žrtev. Poudaril je tudi, da so obveščevalna prizadevanja usmerjena predvsem na Irak in Severno Korejo (Gerstein 2009).

Velika količina obveščevalne dejavnosti se je v zadnjem času preselila v Afganistan. Z novimi tehnologijami fuzije podatkov in analize je to povečalo učinkovitost obveščevalnih operacij, še posebej napade na mrežo upornikov s strani posebnih enot CIE (The international institute for strategic studies 2013, 15).

V zgodovini je bil pri nekdanji Sovjetski zvezi večji poudarek na ugotavljanju avtentičnosti pridobljenih dokumentov, pri ZDA pa je bila analiza posvečena predvsem vsebini takšnih dokumentov (Shulsky in Schmitt 2002, 232). Obveščevalne službe bivše Sovjetske zveze so veliko truda posvetile pridobivanju tujih patentov ter si tako zagotovile višji oziroma enak tehnološki nivo z zelo majhnimi stroški. Takšna aktivnost je še vedno eden večjih ciljev

obveščevalne dejavnosti RF (Shulsky in Schmitt 2002, 6). Glede kriptanalize (proces razbijanje kodiranih sporočil) je bolj računalniško napredna in podprta ZDA, znanost teoretične matematike pa je predvsem pri RF in drugih državah (Shulsky in Schmitt 2002, 43–45).

Viri se medsebojno razlikujejo glede ocene aktivnosti ruske in ameriške zunanje obveščevalne dejavnosti, ki jo te izvajajo druga proti drugi. Eni trdijo, da sta se obe usmerili bolj proti terorizmu in drugim državam, drugi pa spet trdijo, kot sem že omenil, da je še vedno prisotnega veliko antagonizma in da je predvsem v ZDA še vedno velika mreža ruskih vohunov. Prijetja vohunov dandanes naletijo na močan odziv medijev, kar je po mnenju generala Lebedova posledica ameriške politike oziroma interesa nekoga višje na poveljujoči lestvici, ki hoče očrtniti in poslabšati sliko RF. Nekdaj so v primeru razkritja agenta te potihoma posedli na letalo in poslali v Rusijo brez kakršnih koli posledic (Encyclopedia Britannica Online 2013a, Rossiyskaya Gazeta 2002).

Tudi ZDA ima svoje agente v drugih državah. Primer Indije, kjer je ta zaradi prebeglega agenta k CII, morala izvesti temeljito preverjanje svoje organizacije ter ogrozila razvijajoče zavezništvo z ZDA (Stratfor 2004).

Glede na samo velikost proračuna so predvidevanja, da je takratna Sovjetska zveza v obveščevalno dejavnost vlagala več kot ZDA (v ZDA je za obveščevalni proračun šlo letno približno 30 milijard dolarjev in sodelovalo je vsaj 200.000 ljudi znotraj države, če ne štejemo na tisoče zunanjih operativcev). Kljub morebitnemu ostanku medsebojnega obveščevalnega nadzorovanja obstaja dejstvo, da se je število terorističnih groženj povečalo in je verjetno tudi aktivnost obeh služb na tem področju večja (Encyclopedia Britannica Online 2013a, Rossiyskaya Gazeta 2002). Ravno zaradi tega bom v 5. poglavju podrobneje zajel tudi to grožnjo, saj je ena od glavnih funkcij obveščevalne dejavnosti v današnjem času odkrivanje terorističnih groženj in tudi ukrepanje za ustavitev aktivnosti povezanih z njimi. Naj bodo to posamični atentati v obliki »target killing« z brezpilotnimi letali, vojaške operacije obveščevalnih služb na terenu, infiltriranje v celico ali odkrivanje virov financiranja in posledična zamrznitev finančnih sredstev (Carlisle 2005, 644).

4.3 Primerjalna analiza nadzora nad delom zunanjih obveščevalnih služb

V velikem državnem aparatu in vseh njegovih institucijah je težko vzdrževati nadzor nad podrejenimi strukturami in skrbeti za to, da delujejo v skladu z zakoni in politiko vrhovnih odločujočih struktur. Problem je še posebej izpostavljen pri obveščevalnih službah, ki so

vezane na tajnost delovanja (Shulsky in Schmitt 2002, 129). Takšno delovanje obveščevalnih služb lahko pripelje do vprašljivosti legitimnosti določene vlade, saj je v demokraciji velik poudarek na javnem nadzoru in »vladanju za ljudstvo«. Če ni vpogleda v delovanje določene institucije, ta dobi veliko nezaupanje javnosti (Shulsky in Schmitt 2002, 144).

Za lažje vzdrževanje reda in organizacije ter usmerjanja dela se uporablja hierarhični nadzor. Ta je dopolnjen z drugimi formalnimi ali neformalnimi mehanizmi (raznorazne preiskave, izzivi in pritožbe medsebojno tekmujočih delov strukture, nadzor zakonodajne veje oblasti, poročanje medijev, pripombe in pritožbe javnosti) (Shulsky in Schmitt 2002, 130). V tem poglavju bom primerjal vrste nadzora obveščevalnih dejavnosti, ki jih poznajo v ZDA in RF, pri tem pa se bom izključno posvetil agenciji oziroma službi, ki izvajata vojaške operacije v tujini. Pred primerjavo dveh sistemov nadzora pa moram še opozoriti na dve stvari: zanikanje odgovornosti in neodvisnost delovanja obveščevalnih služb.

Verjetno zanikanje ali po angleško »plausible denial« je ena od metod za izogibanje posledicam pomanjkanja nadzora. Operacije, ki bi lahko pomenile javno sramoto ali kršile mednarodno pravo, se izvedejo tako, da pri tem ni neposredne povezave (pisni viri) do višjega vodstva države in tako se lahko vedno zanika vpletenost države ter se krivdo prevali na samoiniciativnost odgovornih oseb na nižji ravni (Shulsky in Schmitt 2002, 130–131). Tukaj je treba poudariti, da obveščevalna služba v tem primeru ne temelji na birokratski podrejenosti vladajočim, ampak gre za direktno in osebno zvestobo vladajočemu organu v državi (v ZDA in RF je to predsednik) (Shulsky in Schmitt 2002, 132).

»Plausible deniability« se je v ZDA uveljavila kot stalna praksa, dokler je ni kongres leta 1974 odpravil z zakonom, kjer mora vsako tajno operacijo katere koli obveščevalne službe najprej potrditi predsednik (Shulsky in Schmitt 2002, 93–94). Metoda je kljub prepovedi še vedno v uporabi.

V kolikšni meri je lahko obveščevalna služba neodvisna v svojem delovanju in v nadzoru? Če je prepuščena lastnemu delovanju, bo lahko izdala poročila, ki ne bodo temeljila na predpostavkah določenih s strani politike, kjer se lahko zgodi, da ta išče samo potrditev svojih namer in tako zahteva podporo s strani obveščevalne dejavnosti ne glede na to, ali gre za utemeljena dejstva ali ne. V tem primeru je boljše, da gre za neodvisno organizacijo, ki daje zaključna poročila tistim strukturam politike, ki jo potrebujejo. Te se pa bodo nato same odločile, kako bodo delovale in ali bodo poročila upoštevala (Shulsky in Schmitt 2002, 136). Končna odločitev je vedno stvar politikov oziroma tistih, ki so na vrhu države. Ti imajo tudi

dodatne informacije, ki jih pridobijo z diplomatskimi stiki s predstavniki drugih držav. Sploh pa so predstavniki ljudstva posvečeni za vodenje interesov skupne države. Če bodo prepustili dokaj neodvisne in proste roke obveščevalnim agencijam, bodo te posredovale tudi informacije, ki jih primarno niso naročile odločevalne strukture, in tako mogoče opozorile na spregledane dejavnike (Shulsky in Schmitt 2002, 140).

V primeru delovanja obveščevalnih služb zunaj njihovih pristojnosti in dovoljenj se je treba vprašati, ali gre resnično za pomanjkanje nadzora, saj konec koncev obveščevalne službe delujejo v interesu države in njene odločevalne strukture ter v zdravem sistemu počnejo tisto, kar jim je naročeno.

Nadzor nad celotno civilno sfero agencij v ZDA zagotavlja kongres z dvema stalnima obveščevalnima odboroma, eden je v okviru senata in drugi v okviru predstavniškega doma (*SSOO – United States Senate Select Committee on Intelligence* in *SOOPD – United States House Permanent Select Committee on Intelligence*). S takšnim nadzorom je kongres dejansko pridobil večji vpogled kot izvršna oblast. V tolikšni meri pa se je razvil zaradi vse večje uporabe prikritih in s tem tudi vojaških operacij, ki morajo za svojo izvedbo tako najprej pridobiti potrditev s kongresa. Odbor za domovinsko varnost nadzoruje proračun agencij in tudi načrtuje normative za obveščevalno delovanje (Črnec 2009, 159–161; Shulsky in Schmitt 2002, 144–145). SSOO izvaja preiskave ter ima stalen nadzor nad številom služb in njihovimi programi. Podobno dela tudi sorodni SOOPD, ki pa si del svojih pristojnosti deli z vojaškim odborom. Ima štiri pododbore, med katerimi ima vsak svoje pristojnosti. Prvi deluje v okviru terorizma, človeških virov, analitične in protiobveščevalne dejavnosti, drugi se osredotoča na taktično in tehnično dejavnost, tretji z upravljanjem obveščevalne skupnosti in četrti izvaja neposredni nadzor ter preiskave. Predsednik ZDA pa ima tako kot pri usmerjanju dejavnosti tudi osrednjo vlogo pri nadzoru. Pri tem mu pomagata poleg že omenjenega Sveta za nacionalno varnost tudi dve neodvisni telesi: *Svetovalni odbor predsednika za obveščevalno aktivnost v tujini* (v nadaljevanju PFIAB – Presidents Foreign Intelligence Advisory Board) in *Nadzorni odbor za obveščevalno dejavnost* (v nadaljevanju IOB – Intelligence Oversight Board). PFIAB se sestaja z vodilnimi obveščevalnimi uslužbenci, obiskuje prostore in daje strateški vpogled v realno sliko dogajanja v obveščevalni strukturi, ker ni omejen z dnevnim poročanjem. Odbor IOB je od leta 1993 sestavni del PFIAB, kjer se osredotoča na odkrivanje spornih dejavnosti, ki niso v skladu z ustavo, zakoni ali predsedniškimi direktivami. Nekdaj se je od odbora zahtevalo dnevno poročanje, potem so

poročanje razširili na tri mesece, trenutno pa poroča le takrat, ko naleti na nepravilnosti (Črnčec 2009, 159–161).

Nadzor nad zunanjo obveščevalno dejavnostjo v RF oziroma nad SVR poteka na podoben način, ampak je izvajan v veliko manjši meri kot npr. v ZDA. Nadzor poteka v okviru parlamenta in generalnega tožilstva. Oba doma parlamenta vstopata v stik z obveščevalci preko svojih podkomitejev in lahko zastavljata vprašanja o delovanju in proračunskih odhodkih (za skrb nad proračunom obstaja pri računskem sodišču posebna skupina za nadzor nad porabo sredstev zunanje obveščevalne dejavnosti). Pri preiskavah oziroma zaprtih zaslišanjih ne sme priti do javnega razkritja oseb, ki sodelujejo z obveščevalnimi organi ali kadrovske sestave in metod ter sredstev, ki jih ti uporabljajo pri svojem delovanju. Prav tako mora biti stik vzpostavljen po formalni poti, ki jo opredeljuje zvezni zakon (Purg 2001, 114; Global Security 2013a). Druga oblika nadzora je preko generalnega tožilca in njegovih pooblaščenih kolegov tožilcev, pri čemer spet velja, da ne sme biti javno razkrito delovanje obveščevalnega sistema (Purg 2001, 114).

Dejanski nadzor nad agencijami, ki se ukvarjajo z obveščevalno dejavnostjo zna biti problematičen ravno zaradi transparentnosti aktivnosti, s katerimi se agencije ukvarjajo. V ZDA je delovanje CIE bolj izpostavljeno javnosti, kot je delovanje SVR v RF. Da je tako, je deloma kriv tudi sistem nadzora, saj morajo biti prikrite operacije v ZDA odobrene s strani Sveta za nacionalno varnost in predstavljene pred kongresom, ki nadzoruje operacije. V sam proces je tako vključenih veliko ljudi, med katerimi so eni bolj in drugi manj vezani na načelo tajnosti. Tako lahko velikokrat pride preko novinarjev in njihove pravice o nerazkritju vira iz 1. amandmaja do odkritosti delovanja CIE, njenih podvigov in neuspehov. Po drugi strani pa je takšen nadzor dober, saj omogoča manj možnosti, da bi agencija delovala samostojno, brez nadzora in z lastnimi preferencami oziroma po navodilih nekoga, ki ima osebni interes v delovanju. Seveda pod predpostavko, da obveščevalna služba vse svoje dejavnosti predstavi in jih ne skriva ter ob morebitnem odkritju s strani medijev ne uporabi omenjenega zanikanja – »plausible deniability«. Očitki glede CIE velikokrat letijo na nesposobnost pravočasnega odkritja terorističnega napada 11. septembra 2001 in napačnih obveščevalnih izdelkov o orožju za množično uničevanje v Iraku (Encyclopedia Britannica Online 2013d; Encyclopedia Britannica Online 2013č).

SVR je v Rusiji veliko bolj vezan na tajnost tudi zaradi samega režima. Tako kot CIA, ki skuša svojo sliko popraviti na račun izdajanja dokumentov v javnost in z udeležbo osebja na

predavanjih pri javnih univerzah, se tudi SVR, kot že omenjeno, skuša čim bolj oddaljiti od preteklosti in stare obveščevalne podobe o KGB. O sebi poskuša podati bolj demokratično sliko. Kljub temu pa ni takšnega nadzora kot v ZDA in metode ter sredstva za izvajanje nalog so tudi pod večjo zaščito tajnosti oziroma ne pridejo v javnost v tolikšni meri (Encyclopedia Britannica Online 2013č).

5 Vojaške operacije obveščevalnih služb in terorizem

V zgodovinskem pogledu in primerjavi med ZDA in RF so se prikrite operacije v smislu podpiranja določenih ideoloških gibanj (komunizem) v okviru bivše Sovjetske zveze izvajale kot dejanja komunistične partije, pri čemer zaradi tega ni moglo priti do neposredne povezanosti s Sovjetsko zvezo. ZDA so istočasno odgovorile s takšno ali drugačno pomočjo zahodnim demokracijam, kulturnim skupinam in trgovskim unijam, seveda kar se da prikrito. Pri tem se izpostavi dvoumnost pomoči državam, s katerimi je posamezna podpornica načeloma v slabih stikih, ampak še vedno pomaga predvsem zaradi širjenja svojega vpliva. Tako do razkritja sodelovanje ne pride tudi iz razloga osramočenosti (Shulsky in Schmitt 2002, 86–87).

Nobena izjema niso prikrite vojaške operacije in atentati v sklopu bivše Sovjetske zveze oziroma današnje RF in ZDA. Eden od odmevnih atentatov je bil umor Leona Trotskega v Mehiki leta 1940. Tudi ZDA so načrtovale in izvedle več atentatov, med katere štejejo npr. poskus atentata na Fidela Castra in npr. umor Patricea Lumumba iz Konga, kar je posledično privedlo do tega, da je Gerald Ford, takratni predsednik ZDA, striktno prepovedal izvajanje političnih atentatov (v sredini sedemdesetih let prejšnjega stoletja) (Shulsky in Schmitt 2002, 90).

Prikrito se vojaško delovanje izvaja zaradi diplomatskih posledic, vendar je nezanemarljiv razlog tudi varovanje ljudi, ki jih izvajajo, saj bi v nasprotnem primeru prišlo do poostritve varnostnih procedur v drugi državi in s tem do večje možnosti odkritja operacije v izvajanju. Dandanes je samoumevno, da se obveščevalne službe poslužujejo vohunjenja in vojaških operacij. Čeprav naj bi veljalo mednarodno načelo o nevmešavanju v notranjo politiko drugih držav, je to načelo izgubilo veljavo po koncu hladne vojne. Sledi se poskušajo zbrisati s tajnim delovanjem, ki ga države ne obsojajo, saj ga v mnogih primerih ne morejo preprečiti ali pa nočejo oslabiti dobrih odnosov z velesilama, kot sta ZDA in RF. Če operacije ne bi bile izvedene prikrito, jih država, v kateri potekajo, ne more ignorirati in se tako distancirati od

mednarodne sramote zaradi svoje nemoči. Če je operacija razkrita in mednarodno okolje začne kazati s prstom, lahko država zanika vpletenost svojih vrhovnih odločevalnih struktur in se tako oddalji od krivde ter to zvali na podrejene strukture, ki naj bi delovale na svojo pest, pri čemer niso obvestile nadrejenih (že omenjen t. i. »plausible deniability«).

Po drugi strani pa pri prikritih in vojaških operacijah ne gre samo za enostransko dejavnost. Odličen primer je terorizem, ki ga nekatere države podpirajo z zagotavljanjem infrastrukture za urjenje in mesto prebega ter zaščite v primeru preganjanja teroristov (Shulsky in Schmitt 2002, 88–89). Obveščevalna dejavnost se je v odgovor na nove grožnje terorizma začela veliko bolj razvijati in krepiti poglobljene funkcije obveščevalne dejavnosti, med katere štejemo pravočasno opozorilo na sovražna dejanja s strani druge države ali teroristične skupine (Shulsky in Schmitt 2002, 58). Veliko lažje je predstaviti vojaško dejavnost obveščevalcev v kombinaciji s terorizmom na primeru ZDA, ker je ta bolj izpostavljena predvsem zaradi velike medijske pokritosti od napada 9. 11. 2001 in nadalje v t. i. vojni proti terorizmu (»war on terror«). Terorizem po prelomnici 11. 9. je resnično povzročil spremembe v obsegu pristojnosti in pooblastil določenih služb, čeprav je obstajal že prej. Očitno je odvisno, koliko je medijsko izpostavljen in s tem, v kolikšni meri se družba čuti ogrožena. Bolj se v medijih govori o strahu in grozotah terorizma, bolj je javnost naklonjena ukrepom državnega aparata varnosti in bolj imajo vladajoče strukture odprte roke za širjenje pooblastil obveščevalnih služb in drugih organov na račun krčenja človekovih pravic in svoboščin (Pillar 2008, 388).

Obveščevalna dejavnost je glavno orodje boja proti terorizmu, ki je dosegel prelomnico z napadom simbola ameriškega življenja (Rogers 2008, 171). Terorizem je opisan kot nezakonska uporaba ali grožnja z uporabo sile oziroma nasilja uperjenega proti civilnemu prebivalstvu ali njenemu premoženju za doseg sodelovanja ali zastraševanja vlade in družbe z glavnim namenom doseganja političnih, verskih ali ideoloških ciljev (Carlisle 2005, 642).

Analize in raziskovanja o terorističnem napadu na ZDA so se najbolj posvetila dejavnosti obveščevalnih služb in zato je na tem področju notranje ureditve ZDA prišlo tudi do reorganizacije z novim protiterorističnim centrom (ministrstvo za domovinsko varnost), dodatnim slojem nadzora nad celotno obveščevalno skupnostjo in dodatnimi orodji za vojno proti terorizmu v okviru t. i. patriotskega zakona, ki je bil sprejet v rekordnem času. Obveščevalne službe so dobile večja pooblastila, olajšan je bil postopek za uporabljanje posebnih metod pri pridobivanju podatkov in izmenjevanju podatkov med obveščevalno-

varnostnimi službami (Črnčec 2009, 98). Predsednik Bush je podpisal avtorizacijo za izvajanje atentatov na osebe, ki naj bi veljale za sovražne teroriste zunaj meja ZDA, pa četudi so državljani ZDA. Nova nacionalna varnostna doktrina je tako zagovarjala preventivno delovanje za zaščito varnostnih interesov. Glede na trenutna dogajanja po svetu bodo vojaške aktivnosti obveščevalnih služb dobile še večje razsežnosti, tako znotraj države kot zunaj nje (Carlisle 2005b, 670–671).

Primarni cilj za takšno dejanje naj bi bil defenzivne oblike, da bi v prihodnje predčasno odkrili teroristične zarote ter pred njimi preventivno ukrepali. Sicer pa je obveščevalna dejavnost velikokrat razumljena preveč idealistično v smislu, da odkrije vsako teroristično celico, ki se pripravlja na napad. Uspehi so zelo redki in predstavljajo velik triumf. Ne glede na to, kako izurjeni so obveščevalci in kako dobro poteka proces odkrivanja, vedno se bo našel kakšen teroristični napad, o katerem ne bodo predhodno obveščeni. Teroristi so namreč zelo težke tarče, saj so izjemno nezaupljivi in med sabo vzdržujejo izredno majhen nivo komunikacije ter veliko stopnjo pripadnosti nemu cilju (Pillar 2008, 383).

Najlažje se je v teroristično skupino prebiti skozi skupino za podporo, saj vsaka teroristična celica potrebuje lokalno zaledje. S postopnim pridobivanjem zaupanja v obrobni podporni skupini se lahko agent počasi infiltrira tudi v samo delovanje teroristične celice (Shulsky in Schmitt 2002, 153–154). Vendar pa zna biti ukrepanje na podlagi obveščevalnih informacij zelo problematično, če gre za informacije pridobljene s strani agenta, ki se je infiltriral ali v omenjeno celico ali v državni aparat neke druge države, saj bi z upoštevanjem informacij in ukrepanjem lahko ogrozili njegovo krinko ali pa tudi življenje. V demokratičnih državah, kjer vladajoči velikokrat skušajo upravičiti svojo politiko z razkrivanjem obveščevalnih dognanj, je to še večja dilema (Shulsky in Schmitt 2002, 48, 102).

Glede terorizma bi obveščevalni dejavnosti lahko pripisali tri poglobitve funkcije. Prva je *strateški nivo prepoznavanja razmer* oziroma posredovanja informacij odločevalnim strukturam o razmerah v terorizmu, zviševanju ali zniževanju ogroženosti, vpletenosti držav v terorizem, področjih interesa itd. Takšna dejavnost pomaga pri oblikovanju državne zunanje in varnostne politike ter daje napotke za ofenzivne dejavnosti oziroma vojaške operacije. Druga funkcija je *odkrivanje finančnega premoženja* in tretja *sodelovanje v vojaških operacijah*, kjer je poleg vojaških nalog cilj tudi zbiranje in analiza podatkov o organizaciji in infrastrukturi terorističnih organizacij. V tem okviru gre z vidika uradnih podatkov, ki so dostopni javnosti, predvsem za imena in biografske podatke osumljenih teroristov, lokacije in

moč posameznih celic, lokacije varnih hiš ter operativne povezave med celicami in skupinami (Pillar 2008, 384). Dejstvo pa je, kot sem že napisal v predhodnih poglavjih, da obveščevalne službe same izvajajo vojaške operacije s posebnimi enotami. Razlika med posebnimi vojaškimi operacijami oboroženih sil in tistimi, ki jih izvaja obveščevalna služba, je samo v organizacijski strukturi. Kot sem že omenil, imata CIA in SVR svoje pripadnike v posebnih enotah, ki so hkrati pripadniki specialnih vojaških sil v okviru vojske ali pa imajo predhodne izkušnje iz enot takšnih vrst. Vojska pri svojem delovanju uporablja uniforme in je zaščitena z mednarodnim vojnim pravom, dejavnosti takšne vrste v okviru obveščevalnih služb pa mednarodno niso priznane oziroma niso niti odobravane. Tudi v pravnem vidiku znotraj države so operacije oboroženih sil in obveščevalnih služb medsebojno ločene z zakonsko podlago, ki daje temelj za izvajanje (Encyclopedia Britannica Online 2013e).

Mednarodni terorizem ne predstavlja veliko dobrih tarč za konvencionalne vojaške operacije, če izvzamemo primer Afganistana. Države so postale manjši akter pri sponzoriranju mednarodnega terorizma in četudi nekatere še vedno podpirajo določene teroristične skupine, jim je težko obtožbe dokazati, kaj šele dobiti legitimno podporo ljudstva za napad na suvereno državo (Pillar 2008, 386). Še vedno pa sodobni mediji lahko vplivajo na prebivalstvo ter zagotovijo podporo in s tem uresničijo politične cilje vladajoče elite. Enako je na strani terorističnih ali drugih skupin, ki z izkoriščanjem medijev promovirajo svoje ideale (Rogers 2008, 181). Kot je napisal T. E. Lawrence že leta 1930: »Časopisi so najboljše orožje v arzenalu modernega poveljnika« (Nagl 2005).

Teroristične skupine se ne urijo na bojnih poljih, ampak za to uporabljajo manjše prostore v mestih, katere je težko uničiti z zračnim napadom brez postranske škode. Takšni napadi lahko izzovejo tudi bolj ostre protinapade in večjo podporo terorističnih voditeljev ter njihovih prizadevanj s strani ljudstva. Pri zračnih napadih se pojavi tudi problem letenja čez ozemlja tretjih držav (Pillar 2008, 386). Vse to pa po mojem mnenju potegne za sabo razmišljanje o vojaških operacijah, ki se izvajajo prikrito, povzročajo manj kolateralne škode in so vodene bolj kirurško – izvajanje napadov na celice z majhnimi, visoko izurjenimi skupinami s podporo informacijskih sredstev (sateliti) ali uporaba brezpilotnih letalnikov in metode »target killing«.

Uporaba odkrite vojaške sile lahko povzroči nasproten učinek pri podpori ljudstva. Izsledki novjših študij so pokazali, da se operacije uspešne šele takrat, ko se osvojijo srca in misli lokalnega prebivalstva (»hearts and minds«). Še vedno pa je dandanes prisoten princip

»sejanja strahu in sovraštva«, še posebej ko gre za uporabo paravojaških skupin, ki to delajo učinkoviteje, saj so pod manjšim nadzorom (v primerjavi z uporabo profesionalnih oboroženih sil je pri paravojaških enotah težje izslediti odgovornost, ki bi vpletla politične voditelje) (Williams 2008, 165).

Da bi se dosegli cilji in hkrati uporabila sila, ki ne bi škodovala javni podpori, je najboljša rešitev prikrita vojaška operacija. Ta mora biti precizna, diskriminatorna (čim manj postranske škode) in točna. Obveščevalna dejavnost v svojem konzervativnem smislu in prej opisanih funkcijah pripomore v prvi vrsti k usklajevanju velikosti operacije z dejanskimi razmerami na terenu. Vendar pa ne gre samo za situacijske podatke, ampak tudi za razumevanje kulture, delovnih navad in prioritet lokalnega prebivalstva. Tako se lahko doseže uspeh na strateški (politični) ravni in operativno-taktični na področju delovanja z vojaško silo, ki je dandanes postala orodje obveščevalnih služb (Spear 2008, 399).

Pri takšnih operacijah (»target killing«) se pojavljata dva različna vidika. Eden zagovarja dejstvo, da gre za vojaško operacijo obglavitve vodstva ter drugih pripadnikov celic in s tem niso takšne operacije v funkcionalnem in moralnem pogledu nič kaj drugačne od konvencionalnega vojaškega delovanja. Drugi pravi, da lahko pride do postranske škode v smislu poboja civilistov, do česar je že prihajalo. Prav tako se pojavi vprašanje, ali niso takšne vrste operacij z načinom delovanja enakovredne terorizmu oziroma spadajo že pod državni terorizem (Byman 2006; Pillar 2008, 387).

6 Sklep in zaključek

Vojaške operacije so postale vsakdanje opravilo današnjih obveščevalnih sistemov, če lahko sodimo samo po ZDA in RF. Glede primerjave se pojavi težava pri izpostavljenosti delovanja določene obveščevalne službe, saj je ruska obveščevalna dejavnost veliko bolj prikrita zaradi manj demokratičnega režima in ostankov tradicije iz nekdanjega socialističnega režima. Ne moremo pa trditi, da je obveščevalni sistem manj razvit ali da Rusi delujejo v manjšem svetovnem obsegu. ZDA ima integriran in visoko učinkovit obveščevalni sistem, v RF pa je ta iz omenjenih zgodovinskih razlogov bolj decentraliziran, pri čemer je zaslediti vse več povezovanja med službami oziroma prehajanje služb pod širši okvir notranje ali zunanje obveščevalne službe. Obe državi upravičujeta svoje prikrito vojaško-obveščevalno delovanje z zaščito nacionalne varnosti, kjer gre za samo še en izgovor za vpletanje v notranjo politiko drugih držav in uresničevanje lastnih interesov.

Državi skozi razširjeno razumevanje samozaščite posegata na področje notranjih ureditev držav po svetu. Tako je ogroženost ZDA s strani teroristične skupine Al Kaida v Afganistanu in domnevnega iraškega orožja za množično uničevanje dalo povod za napad na dve samostojni in suvereni državi (Svete 2012). Rusija ni izjema, saj je tudi ona kmalu po 11. septembru zagrozila Gruziji, da bo posredovala na njenem ozemlju zaradi zatekanja čečenskih upornikov, oziroma kot jih vidi RF – teroristov, ki povzročajo »hit and run« napade (izraz za gverilsko bojevanje z napadom in hitrim prebegom) na ruskem ozemlju (Williams 2002).

V času tehnološkega napredka in razvoja družbe ter novih groženj se celoten sistem spreminja. Prihaja do privatizacije varnosti, pociviljanja vojaških organizacij, militarizacije policije in politizacije vojske. Strukture dobivajo nove dimenzije in obveščevalne službe niso izjema (Svete 2013, 54). Terorizem kot oblika asimetričnega bojevanja je rodila potrebo po prilagoditvi okornega vojaškega sistema in njegove birokracije, zato sploh ni presenetljivo, da sta se obe državi odzvali z vzpostavitvijo posebnih enot, ki imajo boljše rezultate pri soočanju s teroristi in protiterorističnemu ali asimetričnemu delovanju. V okviru nacionalne varnosti se delovanje takšnih enot lahko legalno opraviči, s širšega moralnega pogleda pa bodo vedno sporne, saj gre za poseganje v notranjo politiko neodvisnih držav. Ali se poseg lahko opraviči s slabim stanjem v državi posega in njeno nizko stopnjo demokracije, je spet drugo vprašanje. Po mojem mnenju takšna dejanja ne morejo in tudi ne smejo biti ali v prihodnosti postati legitimna. Če pa se izvajajo, je treba poskrbeti za varovanje človekovih pravic in skrbi za nevpletanje nič krivega civilnega prebivalstva. V tem primeru je najlažji način, da operacije ostanejo prikrite in jih države, ki jih izvajajo, ne priznavajo ter se na ta način omogoči tudi državam žrtvam posega možnost, da ohranijo nekaj svoje kredibilnosti kot samostojna država in s tem podporo ter zaupanje ljudstva. Glede na učinkovitost prikritih vojaških obveščevalnih operacij možnosti, da bi jih države opustile, skorajda ni. Gre za dejanja, ki krojijo in podpirajo zunanjo politiko. Tako kot govorimo o vojaških operacijah kot spornem in moralno vprašljivem delovanju, bi lahko označili tudi druge aktivnosti obveščevalcev, ki ne obsegajo pridobivanja javno dostopnih podatkov. Zavajanje, podkupovanje, propaganda in lažno predstavlanje so prav tako sporne metode, kljub temu pa neposredno ne ogrožajo človeških življenj. Sčasoma je postalo samoumevno, da se obveščevalne službe s tem ukvarjajo in tako je tudi vse bolj samoumevno, da izvajajo vojaške operacije. Definitivno bi bila boljša oblika za uresničevanje državnih ciljev večji obseg sodelovanja med državami in drugimi akterji mednarodne skupnosti, a v ozadju je po navadi vedno prisoten osebni interes določenih posameznikov iz ozadja ter lobijev, ki narekujejo določeno politiko.

Prvo hipotezo o večji aktivnosti in svetovni prisotnosti ameriškega obveščevalnega sistema na področju izvajanja vojaških operacij ne morem potrditi niti zavrniti, saj nimam dostopa do točnih podatkov glede števila in poglobljenosti operacij v sklopu ZDA ali RF. Iz medijske pokritosti dogodkov težko podam kakršen koli sklep, kajti demokratičnost političnega sistema v ZDA omogoča novinarjem večjo svobodo pri pisanju. Tudi v kulturi in tradiciji je razlika, saj v primerjavi RF z ZDA se v RF bolj poredko zgodi, da bi obveščevalec podal tajne podatke novinarjem, če ni prebegnil v ZDA ali kakšno drugo zahodno državo. Verjetno pa se je razkrivanje tajnih podatkov zmanjšalo tudi v ZDA, saj so po patriotskem zakonu novinarji dolžni razkriti svoj vir, če gre za ogrožanje nacionalne varnosti (načeloma jih za zakrivanje identitete vira ščiti 1. amandma).

Če gledamo na ZDA skozi spekter razširjenosti njenih vojaških baz po svetu in vpletanju v kreiranje svetovne politike, lahko sklepamo, da so ZDA bolj ogrožene in zato je tudi možno, da je obveščevalni sistem bolj razvit (večji proračun, več osebja in ostalih sredstev) ter bolj prisoten in aktiven v svetu predvsem zaradi preventivnosti, ki je dobila nov pomen po 11. septembru 2001. Prevlada ZDA v svetu do zdaj ni imela konkurenčnega tekmeča in tako kot vsak hegemon v zgodovini ima tudi ta nasprotnike, ki pa so se zatekli k asimetričnemu delovanju, saj v neposredni konfrontaciji nimajo možnosti proti tehnološko izpopolnjenemu varnostnem aparatu ZDA. Proračun za obveščevalni sistem ZDA je resnično velik, o ruskem pa je zelo malo kredibilnih podatkov, ki bi omogočili verodostojno primerjavo. Po drugi strani pa glede na to, da je bil prostor Rusije dolgo časa pod totalitarnim socialističnim režimom, bi lahko predvidevali, da sta posledično Sovjetska zveza in njena naslednica RF bolj razvili svoj obveščevalni sistem tako znotraj države kot zunaj nje. Širina obsega izvajanja vojaških operacij je tako pri obeh lahko samo predvidevanje.

Potrdim pa lahko drugo hipotezo, v kateri trdim, da so operacije upravičene z varovanjem nacionalne varnosti in da se obe državi trudita, da jih prikrijeta v čim večji meri. Seveda pride tudi do razkritja specifičnih operacij z različnimi ozadji vzroka za takšno početje. V vsakem primeru je načelo ob razkritju ostro zanikanje, čeprav v zadnjem času priznanja o izvedbah določenih operacij naraščajo. Pri ZDA se je povečala tudi uporaba brezpilotnih letalnikov in z njimi posledično tudi ubojev na daljavo. Sčasoma je pričakovati vse večje izvajanje vojaških operacij obveščevalnih služb tako z uboji iz zraka kot delovanja na terenu. Obstajata dva scenarija, v tistem bolj verjetnem se bodo ljudje in države sprijaznili s tem zaradi nemoči, v drugem manj verjetnem pa se bodo uprli oziroma bo prišlo do vojne, ko bo ena od držav ali več držav skupaj ostro nastopilo za zaščito lastne suverenosti.

7 Literatura

1. ABC news video. 2007. *Exclusive: Showdown With Iran*. Dostopno prek: <http://abcnews.go.com/WNT/video/spring-snowstorm-creates-unexpected-road-conditions-18809830> (26. marec 2013).
2. Adami, Fabian. 2006. *Russia's Secret Services at War*. Dostopno prek: <http://www.bu.edu/iscip/bbn/v4n3.html> (21. april 2013).
3. Agentura. 2011a. *Foreign Intelligence Service the SVR*. Dostopno prek: <http://www.agentura.ru/english/dossier/svr/> (16. april 2013).
4. --- 2011b. *SVR Structure*. Dostopno prek: <http://www.agentura.ru/english/dossier/svr/structure/> (16. april 2013).
5. Agrell, Wilhelm. 1987. The Changing Role of National Intelligence Services. V *Intelligence for economic development: an inquiry into the role of the knowledge industry*, ur. Stevan Dedijer in Nicolas Jequier, 31–40. Oxford, Hamburg, New York: Berg Publishers Limited.
6. Aid, Matthew M. 2012. *The CIA Code Thief Who Came in from the Cold*. Dostopno prek: <http://www.matthewaid.com/post/32043919336/the-cia-code-thief-who-came-in-from-the-cold> (26. marec 2013).
7. *AJJ News*. 2006. Putin orders liquidation of Baghdad embassy killers, 28. junij. Dostopno prek: <http://www.aaj.tv/2006/06/putin-orders-liquidation-of-baghdad-embassy-killers/> (21. april 2013).
8. *American Special ops*. Dostopno prek: <http://cia.americanspecialops.com/> (21. april 2013).
9. Anžič, Andrej. 1997. *Varnostni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
10. *Bloomberg Businessweek Magazine*. 2006. Dirty Secrets Of The "Black Budget", 26. februar. Dostopno prek: <http://www.businessweek.com/stories/2006-02-26/dirty-secrets-of-the-black-budget> (26. marec 2013).
11. Byman, Daniel. 2006. Do targeted killings work. *Foreign affairs* 85 (2): 95–111.
12. Bučar, France. 2007. *Rojstvo države: izpred praga narodove smrti v lastno državnost*. Radovljica: Didakta.
13. Bump, David. 2013. What Is a 'False Flag' Attack, and What Does Boston Have to Do with This? *AtlanticWire*, 15. april. Dostopno prek: <http://www.theatlanticwire>.

- com/national/2013/04/what-is-false-flag-attack-boston-bombing/64260/ (12. junij 2013).
14. Callahan, Maureen. 2010. '1000s' of Russian spies in U.S., surpassing Cold War record. *NY post*, 4. julij. Dostopno prek: http://www.nypost.com/p/news/national/record_mole_russia_cold_surpass_K6S6j9QENZeRCOSEvhvYtO/1 (14. april 2013).
 15. Carlisle, Rodney P. 2005. *Encyclopedia of Intelligence and Counterintelligence*. USA: Golson Books.
 16. CBS News. 2009. *Alleged Baghdad Bomb Mastermind Killed*, 16. julij. Dostopno prek: <http://www.cbsnews.com/stories/2008/10/04/iraq/main4501428.shtml> (21. april 2013).
 17. Chalk, Peter in Ben Brandt. 2013. Drone Wars: unmanned aerial vehicles in counter-terrorism. *Jane`s Intelligence Review* 24 (8): 24–28.
 18. CIA. 2013. *Clandestine Service*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/offices-of-cia/clandestine-service/index.html> (10. april 2013).
 19. Collier, Robert. 2003. *Russia now admits training Iraqi spies / But it says intent was to fight crime, terror*. Dostopno prek: <http://www.sfgate.com/news/article/Russia-now-admits-training-Iraqi-spies-But-it-2621777.php#page-2> (11. april 2013).
 20. Cowell, Alan. 2012. Revelations in Litvinenko Case Point to Ominous Motives. *The New York Times*, 17. december. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2012/12/18/world/europe/18iht-letter18.html?_r=0 (11. april 2013).
 21. Črnčec, Damir. 2009. *Obveščevalna dejavnost v informacijski dobi*. Ljubljana: Defensor.
 22. DawnCom. 2010. *Al Qaeda man sentenced to death for killing Russians*, 24. maj. Dostopno prek: <http://archives.dawn.com/archives/42876> (21. april 2013).
 23. Dilanian, Ken. 2011. CIA led U.S. special forces mission against Osama bin Laden. *Los Angeles Times*, 2. maj. Dostopno prek: <http://articles.latimes.com/2011/may/02/news/la-pn-osama-bin-laden-cia-20110502> (12. junij 2013).
 24. Dougherty, Jill. 2010. *Former spy says arrests are reminder of 'worst years of the Cold War'*, 29. junij. Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2010/US/06/29/russian.spies.cold.war/index.html?iref=allsearch> (11. april 2013).
 25. Dowding, Keith. 2011. *Encyclopedia of Power*. London: SAGE Publications.
 26. Dzenitis, John. 2013. UM Coach: Bomb Sniffing Dogs, Spotters on Roofs Before Explosions. *Local15*, 15. april. Dostopno prek: <http://www.local15tv.com/news/>

- local/story/UM-Coach-Bomb-Sniffing-Dogs-Spotters-on-Roofs/
BrijAzFPUKKN8z6eSDJEA.csp (12. junij 2013).
27. Đorđević, Obren. 1985. *Osnovi državne bezbednosti (opšti deo)*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
28. Encyclopedia Britannica Online. 2013a. *Intelligence*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/289760/intelligence> (21. april 2013).
29. --- 2013b. *Russia*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/513251/Russia/257912/Regional-and-local-government> (8. april 2013).
30. --- 2013c. *United States*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/616563/United-States/233801/Domestic-law-enforcement> (8. april 2013).
31. --- 2013č. *Central Intelligence Agency (CIA)*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/102438/Central-Intelligence-Agency-CIA/233662/Criticism-and-assessment> (8. april 2013).
32. --- 2013d. *Agency*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1887629/agency> (8. april 2013).
33. --- 2013e. *Special Operations Warfare*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1856952/special-operations-warfare/306846/Differences-between-special-operations-warfare-and-conventional-warfare> (21. april 2013).
34. Finn, Peter. 2006. In Russia, A Secretive Force Widens. *Washington Post Foreign Service*, 12. december. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/11/AR2006121101434.html> (11. april 2013).
35. *FoxNews*. 2009. Pakistan: Suspected U.S. Missile Strike Kills 27, 14. februar. Dostopno prek: <http://www.foxnews.com/story/0,2933,492944,00.html> (12. Junij 2013).
36. Galeotti, Mark. 2011. *Russian Wetwork in Istanbul?* Dostopno prek: <http://inmoscowsshadows.wordpress.com/2011/09/22/russian-wetwork-in-istanbul/> (14. april 2013).
37. Gažević, Nikola. 1970–1976. *Vojna enciklopedija*. Beograd: Redakcija Vojne enciklopedije.
38. Gerstein, Josh. 2009. Panetta warns against politicization. *NBC New York*, 18. maj. Dostopno prek: http://www.nbcnewyork.com/news/archive/Panetta_warns_against_politicization.html?extpar=polit (12. junij 2013).
39. Global Security. 2013a. *SVR Organization*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/svr-org.htm> (11. april 2013).

40. --- 2013b. *SVR Operations*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/intell/world/russia/svr-ops.htm> (12. april 2013).
41. Graff, Peter. 2006. World may never know what poisoned Litvinenko. *IOL news*, 21. november. Dostopno prek: <http://www.iol.co.za/news/world/world-may-never-know-what-poisoned-litvinenko-1.304230#.UWP251fLIZ8> (11. april 2013).
42. Green, JJ. 2013. Interview. *Jane`s Intelligence Review* 25 (1): 58.
43. Hadžović, Sead. 1988. *Problemi organizacije nacionalnih obaveštajnih sistema u suvremenim uslovima međunarodnih kretanja*. Beograd: 13. maj.
44. Hendley, Kathryn. 2009. 'Telephone Law' and the 'Rule of Law': The Russian Case. *The Hague Journal of the Rule of Law* 1 (3): 241–262.
45. Hersh, Seymour M. 2008. Preparing the Battlefield. *The New Yorker*, 7. julij. Dostopno prek: http://www.newyorker.com/reporting/2008/07/07/080707fa_fact_hersh?currentPage=all (12. junij 2013).
46. Johnson, Reuben F. 2005. The Burgeoning Cruise-Missile Scandal. *Military periscope*, 25. april. Dostopno prek: <https://apps.militaryperiscope.com/SpecialReports/ShowReport.aspx?report=212> (24. april 2013).
47. Kiras, James. 2013. *Special operations warfare*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1856952/special-operations-warfare> (26. marec 2013).
48. Malešič, Marjan. 1997. *Propaganda in War*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
49. Mazzetti, Mark in Dexter Filkins. 2010. Secret Joint Raid Captures Taliban's Top Commander. *The New York Times*, 15. februar. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2010/02/16/world/asia/16intel.html?_r=0 (12. junij 2013).
50. McIntosh, Daniel. 2006. *Zaslon*. Dostopno prek: <http://secureliberty.blogspot.com/2006/07/zaslon.html> (21. april 2013).
51. Military Periscope. 2011. *US Armed forces structure*. Dostopno prek: <https://www.militaryperiscope.com> (24. april 2013).
52. Montopoli, Brian. 2007. ABC News Comes Under Fire For Iran Report. *CBS News*, 23. maj. Dostopno prek: http://www.cbsnews.com/8301-500486_162-2842625-500486.html (26. marec 2013).

53. *Nbc News*. 2011. US forces kill Osama bin Laden in Pakistan, 14. avgust. Dostopno prek: http://www.nbcnews.com/id/42852700/ns/world_news-south_and_central_asia/#.UbhqEJzLIZ8 (12. junij 2013).
54. Nagl, John A. 2005. *Learning to eat soup with a knife: Counterinsurgency lessons from Malaya and Vietnam*. Chicago, Illanoise: University of Chicago Press.
55. Odom, William E. 2003. *Fixing intelligence: for a more secure America*. New Heaven and London: Yale University.
56. Oppenheimer, Andy. 2011. Altered Face Of Terrorism In Iraq. *Military periscope*, 9. september. Dostopno prek: <https://apps.militaryperiscope.com/SpecialReports/ShowReport.aspx?report=609> (24. april 2013).
57. Paul R. Pillar. 2008. Counterterrorism. V *Security studies: An introduction*, ur. Paul D. Williams, 376–389. London; New York: Routledge.
58. Purg, Adam. 2001. Vloga obveščevalnih in varnostnih služb v političnih sistemih: primer Ruske federacije. *Teorija in praksa* 38 (1): 103–118.
59. Pushies, Fred J. 2003. ***Special Ops: America's Elite Forces in 21st Century Combat***. Dostopno prek: Google Books.
60. Richelson, Jeffrey T. 1995. *The U.S. Intelligence Community*. Boulder, Colorado: Westview Press.
61. Roberts, Anthea. 2008. Legality vs. Legitimacy: Can Uses of Force be Illegal but Justified? V *Human rights, intervention and teh use of force*, ur. P. Alston in E. Macdonald, 179–213. London: Oxford University Press.
62. Rogers, Paul. 2008. Terrorism. V *Security studies: An introduction*, ur. Paul D. Williams, 171–185. London; New York: Routledge.
63. Ross, Brian. 2007. Bush Authorizes New Covert Action Against Iran. *ABC news*, 22. maj. Dostopno prek: http://abcnews.go.com/blogs/headlines/2007/05/bush_authorizes/ (26. marec 2013).
64. *Rossiyskaya Gazeta*. 2002. Russian SVR Boss Lebedev Quizzed on Service Intelligence Work, 20. december. Dostopno prek: <http://www.fas.org/irp/world/russia/svr/rg122002.html> (11. april 2013).
65. Satter, David. 2007. *Satter Testimony*. Dostopno prek: <http://www.hudson.org/files/publications/SatterHouseTestimony2007.pdf> (10. junij 2013).
66. Shachtman, Noah. 2012. U.S. Attack on Iran Would Take Hundreds of Planes, Ships, and Missiles. *Wired*, 7. september. Dostopno prek: <http://www.wired.com/dangerroom/2012/09/iran-war-plan/3/> (27. marec 2013).

67. Shipman, Tim. 2007. Bush sanctions 'black ops' against Iran. *The Telegraph*, 27. maj. Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1552784/Bush-sanctions-black-ops-against-Iran.html> (26. marec 2013).
68. Shulsky, Abram N. in Gary J. Schmitt. 2002. *Silent warfare: understanding the world of intelligence*. Virginia: Potomac Books.
69. Smith, Thomas W. 2003. *Encyclopedia of the Central Intelligence Agency*. New York: Facts on File. Dostopno prek: <http://books.google.si/books?id=1Jc9wBsImOIC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (26. marec 2013).
70. Spear, Joanna. 2008. *Counterinsurgency*. V *Security studies: An introduction*, ur. Paul D. Williams, 389–407. London; New York: Routledge.
71. *Stratfor*. 2004. A Spy Scandal In New Delhi, 21. junij. Dostopno prek: <http://www.stratfor.com/sample/analysis/india-spy-scandal-strains-us-relations> (24. april 2013).
72. Svete, Uroš. 2012. Are covert operations the only effective (military) answer to asymmetric warriors? *New wars, new militaries, new soldiers* 19: 51–68.
73. *SVR*. Dostopno prek: <http://svr.gov.ru/> (13. april 2013).
74. Šaponja, Vladimir. 1999. *Taktika dela obveščevalnovarnostnih služb*. Ljubljana: MNZ, VPVŠ.
75. The international institute for strategic studies. 2013. *The military balance: The annual assessment of global military capabilities and defence economics*. London: Routledge.
76. Tisdall, Simon. 2007. CIA to release cold war 'black files'. *The Guardian*, 22. junij. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2007/jun/22/usa.simontisdall> (26. marec 2013).
77. Waller, Douglas. 2003. The CIA's Secret Army. *Time magazine*, 3. februar. Dostopno prek: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,1004145-7,00.html> (21. april 2013).
78. Wheeler, Winslow. 2012. The Military Imbalance: How The U.S. Outspends The World. *Aol Defense*, 16. marec. Dostopno prek: <http://defense.aol.com/2012/03/16/the-military-imbalance-how-the-u-s-outspends-the-world/> (24. april 2013).
79. Wikipedia. 2013a. *Foreign Intelligence Service (Russia)*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_Intelligence_Service_%28Russia%29 (13. april 2013).
80. --- 2013b. *False flag*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/False_flag (10. junij 2013).

81. --- 2013c. *Boston Marathon Bombings*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Boston_Marathon_bombings (12. junij 2013).
82. Williams, Carol J. 2002. Russia Ready to Root Out Chechen Rebels in Georgia, Putin Tells the U.N. *Los Angeles Times*, 13. september. Dostopno prek: <http://articles.latimes.com/2002/sep/13/world/fg-putin13> (21. april 2013).
83. Williams, Paul D. 2008. War. V *Security studies: An introduction*, ur. Paul D. Williams, 151–171. London; New York: Routledge.
84. Žunec, Ozren in Darko Domišljanović. 2000. *Obaveštajno-sigurnostne službe Republike Hrvatske*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.